

ИСТРАЖИВАЊА ТИПОВА КАРБОКАТО НАПОНИЧКИ И ПОДОПНИХ КОЕЛАЗИМЕНТО ИЗМЕНЛИВИ ОДОБРАТОЦИ

ИЗДАВАЊЕ НА БИРО ЗА НАУКА И ТЕХНИКА

Департамент освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації

**НЕТРАДИЦІЙНА ТЕХНІКА КАВОВОГО
ЖИВОПИСУ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО
МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ**

Науково-методичний посібник

Харків
«Друкарня Мадрид»
2020

УДК 373.3 (075)
Н57

*Схвалено та рекомендовано до друку вченою радою
Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 2 від 30.04.2020 року)*

*Рекомендовано Департаментом освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації*

Автори-укладачі:

І. Ю. Іванова — викладач образотворчого мистецтва Комунального позашкільного навчального закладу «Северодонецька дитяча художня школа»;
Л. М. Михайлова — доцент кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензенти:

Л. М. Шульга — доцент кафедри дошкільної педагогіки КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР, кандидат психологічних наук;

О. А. Телушкіна — старший викладач кафедри архітектури і містобудування Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Нетрадиційна техніка кавового живопису в розвитку креативного мислення особистості : наук.-метод. посібник / автори-укладачі: І. Ю. Іванова, Л. М. Михайлова; за заг. ред. Л. М. Михайлової. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 56 с.

ISBN 978-617-7845-59-0

Посібник знайомить читачів з теоретичними основами креативності, думками науковців щодо креативного мислення та творчості особистості. Педагогічні працівники закладів загальної середньої і позашкільної освіти матимуть змогу ознайомитись із нетрадиційною технікою кавового живопису як ефективного засобу креативного розвитку школярів молодшого та середнього шкільного віку, її особливостями, методикою застосування в освітньому процесі.

Посібник призначений для вчителів мистецтва, керівників гуртків художньо-естетичного напрямку, а також тих, хто прагне художньо-естетичного творчого саморозвитку.

УДК 373.3 (075)

ISBN 978-617-7845-59-0

© Луганський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти, 2020
© ТОВ «Друкарня Мадрид», 2020

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ I.	
КРЕАТИВНІСТЬ — ГОЛОВНА ЯКІСТЬ ЛЮДИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ	6
1.1. Теоретичні основи поняття креативності	6
1.2. Креативність і IQ.	10
1.3. Основні риси креативного мислення	12
1.3.1. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку щодо розвитку креативності в образотворчому мистецтві	14
1.3.2. Психологічні особливості підлітків щодо розвитку креативного мислення	17
1.4. Ефективні форми й методи розвитку в учнів креативного мислення .	18
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	21
РОЗДІЛ II.	
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТЕХНІКИ КАВОВОГО ЖИВОПИСУ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ..	23
2.1. Кавовий живопис — різновид нетрадиційного мистецтва	23
2.2. Техніка <i>coffee-art</i> : історія та сучасність	23
2.3. Технічні прийоми та художні особливості малювання кавою	26
2.4. Авторська техніка малювання кавою	28
2.5. Розвиток креативного мислення дітей засобами кавового живопису.	37
ПІСЛЯМОВА	46
СПИСОК ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	49

ПЕРЕДМОВА

Творчі здібності та інновації — основні джерела глобального успіху в сучасному мінливому світі. Коли людина зіштовхується із швидкоплинними тенденціями, жорстокою конкуренцією і потребою якісно працювати, незалежно від економічної кризи та напруженого бюджету, тоді на допомогу приходять креативність. Доведено, що в практичній діяльності креативність підсилює природні здібності людини, допомагає створювати нове, що й сприяє високій продуктивності праці та тривалому успіху.

У сучасній українській освіті відбувається перехід до нових освітніх стандартів. В освітньому процесі реалізується компетентнісний підхід, здійснюється оновлення педагогічних технологій, тому сучасний педагог має організувати навчання творчо, удосконалювати методи й форми навчання, розвивати креативність вихованців.

Діяльність педагогічних працівників спрямована насамперед на поглиблення пізнавального інтересу учнів, їх залучення до активної та самостійної діяльності, забезпечення високого рівня підготовки майбутніх спеціалістів, розвитку їхньої конкурентоспроможності, формування творчої активності, тобто на розвиток компетентної особистості.

Особливого значення нині набувають уміння людини самостійно мислити, пропонувати нестандартні ідеї, проявляти творчий підхід до вирішення різноманітних ситуацій, що зумовлює спрямування системи сучасної освіти до ефективного розвитку креативних здібностей учнів.

Американський філософ, психолог і педагог кінця XIX — початку XX ст. Дж. Дьюї розробив концепцію, яка перевагу надає не засвоєнню знань, умінь, навичок учня, а доводить потребу розвитку дитини, її вільної, творчої діяльності.

В основу сучасних концепцій освіти покладена ідея розвитку особистості дитини, її творчих здібностей. Значне прискорення науково-технічного прогресу зумовлює розвиток творчості та креативності особистості: нині людству потрібна компетентна особистість, яка вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати здобуті знання та набуті вміння для креативного розв'язання проблем. Творчість і креативність забезпечують поступальний рух суспільства вперед, його розвиток.

Креативність як особистісна якість потребує постійного вдосконалення. Природжені й набуті якості людини взаємопов'язані та не підлягають чіткому розмежуванню. Для того щоб природжена креативність особистості реалізувалась у творчій продуктивній діяльності, необхідно не тільки забезпечити психолого-педагогічний супровід розвитку креативності, а й цілеспрямований педагогічний вплив на особистість для формування певних якостей, що забезпечать їй успіх у творчій діяльності.

Творчий потенціал учителя розуміється як невід'ємний складник сукупної культури фахівця, оскільки завдання педагога — шукати, плекати, бути прикладом для учня, пам'ятати, що тільки особистість може виховати особистість, тому розвиток креативності педагога має вагоме значення в педагогічній діяльності.

Викликом сьогодення є формування покоління педагогів нової генерації, здатних до навчання креативних дітей. Розвиток креативності кожного вчителя відчутно підвищує якість навчання і виховання, сприяє зростанню професійної майстерності. Чим вищою є креативність учителя, тим більше шансів для розвитку творчого потенціалу його учнів: тільки креативний учитель, здатний подолати шаблон і формальність у навчанні, спроможний творчо підходити до навчання сучасних дітей та розвивати їхні креативні здібності. Окрім цього, нестандартні уроки більш подобаються учням, ніж буденні навчальні заняття, бо вони незвичні за задумом, організацією, методикою проведення. Запровадження нестандартних елементів, вправ та завдань забезпечує підвищення активності навчально-пізнавальної діяльності учнів, формування самостійності мислення, стимулює розвиток творчості та креативності.

У посібнику представлено матеріал про технічні та художні особливості нетрадиційної техніки кавового живопису й розкрито її вплив на творчий потенціал школярів. Запропонований матеріал стане в пригоді викладачам, які прагнуть зростання свого професіоналізму щодо розвитку творчих здібностей та креативного мислення особистості. Методичні поради дадуть змогу не тільки правильно використати означену техніку для формування мистецької компетентності дітей, але й допоможуть у вирішенні психолого-педагогічних завдань — розвитку фантазії, уяви, творчого мислення.

Методичні рекомендації щодо малювання кавою складені на підставі 5-річного професійного досвіду роботи автора в сучасній техніці кавового живопису з дітьми дитячої художньої школи (від 7 до 14 років), з учителями образотворчого мистецтва, інтегрованого курсу «Мистецтво» закладів загальної середньої освіти в Луганському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти та дорослими під час проведення майстер-класів у галереї мистецтва м. Северодонецька.

Отже, запропоноване видання спрямоване на допомогу педагогам у здобутті теоретичних знань щодо суті креативності та креативного мислення, а також ознайомлення з технікою кавового живопису як засобу розвитку креативного мислення, оволодіння методикою її застосування в освітньому процесі закладів загальної середньої і мистецької освіти.

РОЗДІЛ І. КРЕАТИВНІСТЬ — ГОЛОВНА ЯКІСТЬ ЛЮДИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Михайлова Л. М., доцент кафедри управління освітою Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

Світ потребує людей, здатних поєднувати думки, знання, можливості та цінності в різні способи, тим самим вирішуючи складні соціальні та екологічні проблеми, збагачуючи культуру та підвищуючи добробут.

Norman Jackson

У сучасному житті, що характеризується мінливістю, швидкоплинністю, новизною, вже звичними стали поняття «креативність», «інноваційність», «творчість», адже розвиток і становлення людини ХХІ століття пов'язується з необхідністю розвитку в неї творчих задатків, завдяки чому вона зможе ефективно реалізувати себе в професійному, соціальному, політичному, особистісному аспектах життєдіяльності.

За словами Річарда Флорида, ключ до креативності полягає у формулі, яка містить три «Т»: технологію, талант і толерантність. За даними Всесвітнього економічного форуму, до 2020 року креативність стане однією з трьох найважливіших навичок, які роботодавці цінуватимуть у своїх працівниках, поряд з критичним мисленням та комплексним вирішенням проблем.

1.1. Теоретичні основи поняття креативності

Проблема креативності вже досить тривалий час знаходиться в центрі уваги зарубіжних і вітчизняних психологів. В англійській літературі, як правило, терміном «creativity» позначають те, що має безпосередню причетність до створення чогось нового; власне процес такого створення; продукт цього процесу; його суб'єкт; обставини, за яких творчий процес відбувається; чинники, які його обумовлюють тощо, тобто «креативність» трактується як поняття синонімічне «творчості».

Відповідно до цього можна стверджувати, що креативність — складне, багатопланове, неоднорідне явище, що охоплює різноманітні теоретичні й практичні напрями вивчення. Деякі дослідники зазначають, що процес розуміння креативності сам потребує певних креативних здібностей.

Нині вже є досить детальна картина еволюції поняття «креативність». З вивченням креативності пов'язані імена відомих науковців: З. Фрейда, К. Роджерса, Дж. Гілфорда, Е. Торренса, Р. Стернберга, Т. Амабайла, Я. Пономарьова, Д. Богоявленської, С. Рубінштейна, А. Маслоу, Б. Теплова, В. Вишнякова, Р. Мей, Ф. Баррона, Д. Харрінгтона та інших. Попри численні дослідження, поняття

креативності не можна вважати чітко визначеним і сталим як у зарубіжних, так і у вітчизняних дослідженнях. Водночас наявні результати досліджень, присвячені вивченню креативності, охоплюють концепції креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності, зокрема представники «пізнавального» напрямку досліджують взаємозв'язки між креативністю, інтелектом, когнітивними здібностями й реальними досягненнями. Найяскравішими представниками цього напрямку є: Дж. Гілфорд, С. Тейлор, Е. Торренс, Я. Пономарьов, С. Меднік. У їхніх роботах представлено загалом вплив інтелектуальних пізнавальних характеристик на здатність продукувати нові ідеї.

Інша група досліджень вивчає креативність із позиції своєрідності особистісних особливостей креативів. Багато експериментальних досліджень присвячені створенню «портрета творчої особистості», виявленню властивих їй характеристик, визначенню особистісних, мотиваційних та соціокультурних корелятів креативності. Найяскравішими представниками цього напрямку є Ф. Баррон, А. Маслоу, Д. Богоявленська.

Якщо Дж. Гілфорд і П. Торренс розглядають креативність як здатність до творчого (дивергентного) мислення, то Ф. Баррон вважає центральним процес уяви й символізації, визначаючи креативність «*як внутрішній процес, який спонтанно продовжується в дії*» [28]. Р. Стернберг підкреслює важливість здібності створювати «продуктивні метафори», С. Меднік вважає, що в основі креативності є здатність виходити за межі стереотипних асоціацій, працювати із широким семантичним полем.

У психологічному словнику креативність розуміється з позиції творчої продуктивності як «...здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації» [19].

Суть креативності як психологічної властивості зводиться, за Я. Пономарьовим, до інтелектуальної активності й чутливості, до побічних продуктів власної діяльності. Творча людина бачить побічні результати, які є творенням нового, а нетворча – бачить лише результати досягнення мети, проходячи повз новизну [23]. Ф. Баррон і Д. Харрінгтон, підбиваючи підсумки досліджень у галузі креативності з 1970 по 1980 роки, зробили такі узагальнення відомостей про креативність:

1. Креативність — це здатність реагувати на потребу щодо нових підходів і продуктів, дозволяє усвідомлювати та інтуїтивно відчувати нове, яке щойно народжується, у бутті; здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації.

2. Створення нового творчого продукту багато в чому залежить від особистості творця і сили його внутрішньої мотивації. **Креативна особистість** інтуїтивно відчуває, що потрібно для створення нової ідеї, рішення складного завдання: додати одну деталь або перевернути все догори ногами, придумати принципово нове або розібрати й скласти по-іншому щось уже звичне, діяти всупереч поширеним стереотипам або просто знайти спосіб поглянути на статичні системи динамічно.

3. Особливостями творчого процесу, продукту та особистості є їхня оригінальність, валідність, адекватність задачі й придатність — естетична,

екологічна, зовнішня (за формою), внутрішня (за матеріалом та структурою) та оригінальність на цей момент.

4. Креативні продукти можуть бути дуже різноманітні за природою: нове вирішення проблеми в математиці, відкриття хімічного процесу, створення музичного твору, картини чи поеми, нової філософської чи релігійної системи, нововведення в правознавстві, новий погляд на вирішення соціальних проблем тощо.

Аналізуючи сучасні дослідження креативності як психологічного явища, можна зробити висновок, що немає однозначної відповіді на запитання «креативність — це самостійний процес чи він складається з різних психічних процесів?». Один з аргументів на користь останнього підходу полягає в когнітивній теорії «вроджених структур» (Н. Хомський), яка стверджує, що не можна створити щось із нічого, тобто повз наявні структури, а процес вирішення творчих задач описується як взаємодія інших процесів (мислення, пам'яті, уяви тощо).

Уява — це пізнавальний процес, що складається зі створення нових образів шляхом використання минулого досвіду людини. Уява завжди базується на тому, що відомо з реальної дійсності: вигадана тварина, наприклад, кентавр, є комбінацією двох відомих істот — людини та коня.

Тейлор і Гілфорд розглядають креативність не як єдиний чинник, а як сукупність здібностей, кожна з яких може бути представлена тією чи іншою мірою.

Креативний процес складається з поєднання відкритого та критичного мислення. У відкритому мисленні увага зосереджена на великій кількості самих оригінальних ідей, незалежно від можливості їх реалізації та ступеня їх аргументованості. Нобелівський лауреат Лайнус Карл Полінг стратегію відкритого мислення сформулював так: «Найкращий спосіб придумати гарну ідею — це придумати множину ідей». «У питаннях креативності немає компромісу між якістю і кількістю: тільки з кількістю приходить якість», — стверджує Дж. Гілфорд. Торренс визначає креативність як здатність до загостреного сприйняття недоліків, прогалин у знаннях, відсутніх елементів, дисгармонії, усвідомлення проблем, пошук рішень, здогади, пов'язані з недостатнім для вирішення, формування гіпотез, перевірка й повторна перевірка цих гіпотез, їхня модифікація, а також повідомлення результатів [2]. Модель креативності Торренса охоплює три чинники: швидкість, гнучкість, оригінальність. У цьому підході критерієм виступають характеристики й процеси, що активізують творчу продуктивність, а не якість результату.

Деякі дослідники (Р. Стернберг, Т. Лубарт) виділяють загальні вимоги до процесу креативного мислення незалежно від проблеми, на яку він спрямований, а саме: зміна структури зовнішньої інформації та внутрішніх уявлень за допомогою формування аналогій і поєднання концептуальних прогалин; постійне переформулювання проблеми; застосування наявних знань, спогадів та образів для створення нового й використання старих знань і навичок у новому ключі; використання невербальної моделі мислення; процес креативності потребує внутрішнього напруження [28]. Є думка, що ці вимоги можна задовольнити в процесі пізнавальної діяльності.

В іншому підході креативність досліджується як процес, у якому виділяються різні фази, рівні й типи творчого мислення: 1 фаза — свідомою робота (підготовка інтуїтивного проблiску нової ідеї); 2 фаза — несвідомою робота (інкубація спрямовувальної ідеї); 3 фаза — перехід несвідомого у свідомість (переклад ідеї рішення у сферу свідомості); 4 фаза — свідомою робота (розвиток ідеї, її остаточне оформлення та перевірка).

Рівневу модель креативності представили також М. Довгань і М. Швед, які стверджують, що креативне мислення розвиває оригінальність, нетривіальність, незвичність ідей, яскраво виражене прагнення до інтелектуальної новизни й також важливим елементом творчої діяльності особистості.

Психолог С. Меднік розглядає креативність як процес переконструювання елементів у нові комбінації відповідно до поставленої задачі, вимог ситуації і деяких спеціальних вимог. Сузь творчості, за С. Медніком, полягає в здатності долати стереотипи на кінцевому етапі розумового синтезу і в широті поля асоціацій.

Креативність тісно пов'язана з поняттям творчості, зокрема, за словниковим виданням, креативність (англ. creativity) — творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих різновидах діяльності, характеризувати особистість загалом і/або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядають як найважливіший і відносно незалежний чинник обдарованості, який рідко проявляється в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Навпаки, креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з огляду на наявний досвід, скільки сприйнятливостю нових ідей [19].

Виникає питання: чи відрізняється креативність від творчості? Можливо, це синоніми? Ні, є суттєві нюанси. Творчість — це створення чогось принципово нового, нерідко такого, що має художню цінність. Креативність — це дещо більш приземлене. Це не написання поем чи створення скульптур, це — уміння знаходити раціональне розв'язання життєвих і ділових задач. Творчість завжди первинна й фундаментальна, однак у креативному продукті вона підпорядкована прагматичній цілі.

Кандидат медичних наук клінічний психолог Г. Ярошук вважає, що творчість — поняття ширше, ніж креативність, але дуже часто ці поняття зливаються в одне, оскільки в них багато спільного. Під час дослідження біографій 64-х відомих учених було знайдено одну спільну обставину: ще в дитинстві вони долучилися до творчості, до радості відкриття і самостійного мислення. Вочевидь, саме в дитинстві нестандартність мислення є домінантною рисою. З віком ми обростаємо стереотипами, і показовий приклад тому — казка про Маленького принца, у якій Екзюпері розповідає про свій дитячий малюнок і про те, що дорослі бачили на ньому лише капелюх.

Навичка відходу від відомих і завчених відповідей, оригінальність і самостійність думання, політ фантазії та ідей — тобто риси креативного мислення — можуть виявлятися лише тоді, коли є можливість тренуватися на завданнях відкритого типу, якими передбачається повна самостійність у виборі засобу вирішення й можливість пропонувати будь-які розумні розв'язання проблеми. Відомо, що

Гальвані, людина, яка відкрила електрику, був медиком, і зобов'язаний він своїм відкриттям прогалиною в знаннях. Фарадей був сином коваля і почав свою кар'єру палітурником, а Морзе (творець телеграфної азбуки) був художником.

Є ще одне слово, яке можна зіставити зі словами «творчість» і «креатив». Це — «творення». Водночас і тут є відмінності. Творення — це будівництво чогось нового на твердій основі. Воно можливе, коли є тверді засади, які ми не переглядаємо. Це завжди рух уперед. Креативність — це можливість зробити крок назад і переглянути основи, відмовитись від передумов, які приймаються без обговорення, зруйнувати стереотипи. Креативність — це здатність привнести щось нове в наявний порядок речей, чого раніше не було.

Креативність проявляється в розробленні цілком нових систем, у новій комбінації уже відомої інформації, а також уживання відомих підходів до цілком нових ситуацій. Креативна дія має бути навмисною, а також мати мету.

Значне місце в дослідженнях креативності посідає визначення ролі цілеутворення. Більшість дослідників уважають, що творчий процес — це форма діяльності в проблемному пошуку, свідомо та цілеспрямована спроба розширити наявні межі знань, усунути обмеження (Ф. Баррон, Д. Харрінгтон, Х. Гарднер, Х. Грубер, С. Девіс, Д. Перкінс).

Водночас є думка, згідно з якою творчі продукти є результатом випадкових змін стадій креативного процесу (Д. Фелдман, П. Ленглі, Р. Джонс, С. Тейлор).

Проміжна позиція полягає в тому, що креативний процес викликається не вдалою спробою вирішення певної проблеми або гіпотезою, яка не підтвердилася, або спробою прорватися за допомогою самоорганізації крізь наявний хаос (Ф. Баррон, Д. Фелдман, Х. Гарднер, П. Торранс, Р. Візберг).

Окремий погляд стосується ролі несвідомого в процесі креативності, зокрема П. Ленглі та Р. Джонс надають важливе місце несвідомим елементам у контексті активації пам'яті, яка відповідає творчому натхненню і робить доступною ту інформацію, яка свідомо не використовується.

1.2. Креативність і IQ

Творчі складники інтелектуальних процесів завжди були в полі зору багатьох учених, однак при цьому переважно не враховувались індивідуальні особливості у творчих здібностях, хоча аксіоматично визнавалось, що різні люди наділені цими здібностями неоднаково. Інтерес до індивідуальних відмінностей у творчих здібностях позначився у зв'язку з очевидними досягненнями у сфері «вимірювання» інтелекту, а також з явними недоліками діагностичного інструментарію. На початок 60-х років ХХ століття було виявлено, що професійні й життєві успіхи не обов'язково пов'язані з рівнем інтелекту, обчислюваним за допомогою тестів IQ. Досвід свідчив, що люди з не дуже високим IQ виявляються здатні на неабиякі досягнення, а багато інших, чий IQ значно вищий, нерідко від них у цьому відстають. Було висловлено припущення, що тут вирішальну роль відіграють інші властивості розуму, не охоплені традиційним тестуванням. Оскільки зіставлення успішності розв'язання проблемних ситуацій з традиційними тестами інтелекту здебільшого показало

відсутність зв'язку між ними, деякі психологи дійшли висновку, що ефективність вирішення проблем залежить не від знань і навичок, вимірюваних інтелектуальними тестами, а від особливої здатності «використовувати подану в задачах інформацію різними способами й у швидкому темпі». Таку здатність назвали креативністю.

Експериментально було виявлено цікаве співвідношення інтелекту та креативності. Гілфорд уперше запропонував досліджувати креативність за допомогою звичайних тестів «олівець-і-папір». Одним з таких тестів був його «Тест Незвичайного Використання». Було використано також «Тести творчого мислення» Е. Торренса. Уперше стало можливим проведення досліджень на звичайних людях з порівнянням їх за стандартною «креативною» шкалою. Деякі дослідники критикували швидкі тести «олівець-і-папір» як неадекватні способи вимірювання креативності. Деякі ж уважали, що швидкість, гнучкість, оригінальність не вловлюють сутності креативності та що дослідження творчих здібностей звичайних людей не може допомогти зрозуміти природу виняткових прикладів креативності.

Спочатку Гілфорд включав до структури креативності, крім дивергентного мислення, здатність до перетворень, точність рішення та інші інтелектуальні параметри, чим постулював позитивний зв'язок між інтелектом і креативністю. В експериментах виявилось, що високоінтелектуальні особи можуть не проявляти творчої поведінки під час вирішення тестів, але при цьому й не було зафіксовано низькоінтелектуальних креативів. Пізніше Е. Торренс сформулював на основі фактичного матеріалу модель співвідношення креативності та інтелекту: якщо IQ до 120 балів, інтелект і креативність утворюють єдиний чинник, якщо IQ понад 120 балів, креативність стає незалежним від інтелекту чинником.

Психолог Гілфорд зробив незамінний внесок у дослідження креативності [11]. Він виділив 16 інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність, з-поміж них — швидкість (кількість ідей, що виникають за певний проміжок часу), гнучкість (здатність перемикатися з однієї ідеї на іншу) й оригінальність (здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих) мислення, а також допитливість (підвищена чутливість до проблем, що не викликають інтересу в інших) і нерелевантність (логічна незалежність реакцій від стимулів). У 1967 році Гілфорд об'єднав ці чинники в загальному понятті «дивергентне мислення», яке відображає пізнавальний бік креативності: «Під креативністю слід розуміти здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення. Основою креативності є дивергентне мислення...» (дивергентне мислення — це тип мислення, що йде в різних напрямках). Отже, науковець виділив один з аспектів креативності — креативне мислення — один з різновидів мислення, що характеризується створенням суб'єктивно нового продукту та «новизною» щодо мотивації, мети, оцінок самої пізнавальної діяльності. Ця відмінна якість сприяє досягненню успіху майже в усіх сферах життя, тому цілком логічно, що сьогодні багато людей прагнуть виявити себе нестандартно, незвично, своєрідно.

1.3. Основні риси креативного мислення

- ◆ Уміння вирішувати типові завдання нетиповими способами.
- ◆ Прагнення відшукати всі можливі способи вирішення, зокрема й найбезглуздіші.
- ◆ Звичка максимально вдосконалити вже знайдену відповідну ідею.
- ◆ Уміння шукати, знаходити й ефективно використовувати різного роду підказки.

Таблиця

Порівняння деяких характеристик дивергентного й конвергентного мислення

Дивергентне мислення	Конвергентне мислення
Витягування рішення	Чіткість, конкретність, прямота
Приймаються всі ідеї	Постійна порівняльна оцінка
Кількісна оцінка	Уникнення швидких рішень
Засноване на ідеях	Уточнення і посилення ідей
Пошук незвичного	Оцінка досяжності цілі
Гнучкість	Прагнення до завершеності

У наукових джерелах критичне мислення має чотири складники:

1. Системний аналіз: здатність визначати зв'язок між змінними в певній системі.
2. Аналіз аргументації: здатність доходити логічних висновків, спираючись на дані чи твердження.
3. Творчий процес: уміння вибудовувати стратегію, теорію, методику чи лінію аргументації на основі сукупності супровідних даних (які повинні бути глибшими, ніж очевидна інформація на поверхні).
4. Оцінка: здатність оцінювати якість процесів та рішень. Оцінка охоплює критику кінцевого продукту мислення з урахуванням специфіки конкретної ситуації.

Дослідники Д. Векслер, Г. Айзенк, Л. Терме, Р. Стенберг розглядають інтелект і креативність як єдину людську здатність вищого плану. В. Дружинін охарактеризував цю позицію «як редукція креативності до інтелекту». У цьому разі йдеться не просто про те, що це єдина здатність, а про те, що творчість є похідною інтелекту. Високий інтелект — високі творчі здібності. Низький інтелект — низький хист до творчості. Немає жодної необхідності, уважає Ганс Айзенк, виділяти креативність як особливу здатність. Здатність до будь-якого виду творчості (наукова, художня) забезпечується, передусім, високими значеннями загального інтелекту.

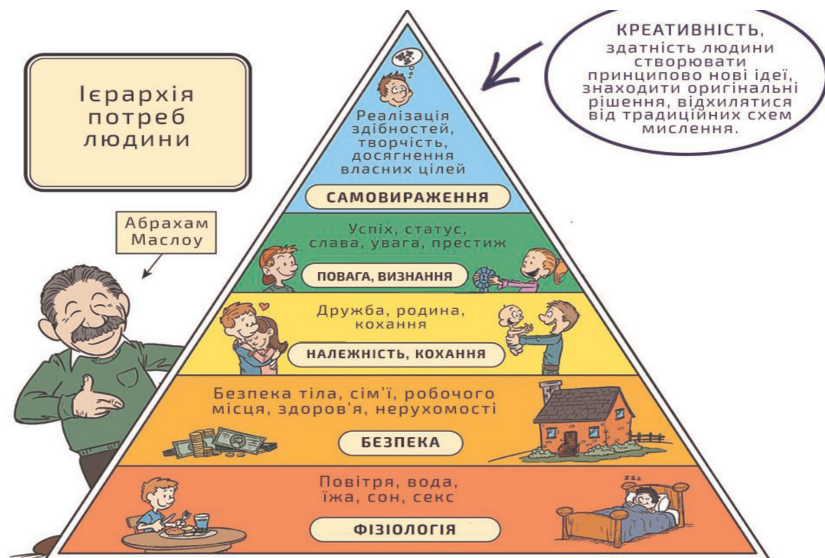
У дослідженнях, які провели співробітники лабораторії здібностей Інституту психології РАН, було виявлено парадоксальну залежність: висококreatивні особистості гірше розв'язують завдання на репродуктивне мислення (до них належать практично всі тести інтелекту), ніж усі інші випробовувані. Це, зокрема, дозволяє зрозуміти природу багатьох труднощів, які відчувають творчо обдаровані діти на шкільній лаві. Оскільки, згідно з даними цього дослідження, креативність протилежна інтелекту як здатності до універсальної адаптації (творчість антиадаптивна), то на практиці виникає ефект нездатності креативів виконувати прості, шаблонні інтелектуальні завдання. Отже, креативність і загальний інтелект є здібностями, які визначають процес розв'язання розумової задачі, але відіграють різну роль на різних його етапах.

Креативний потенціал людини залежить від:

- ◆ рівня професійної підготовки в певній галузі;
- ◆ здатності мислити нестандартно й виходити за межі;
- ◆ природного прагнення займатися креативною діяльністю;
- ◆ особистісних характеристик, таких як терпимість до невизначеності та бажання ризикувати.

У наш час інформація доступна, і її дуже багато. Але що з усім цим робити? Вивчати, створювати нове, вигадувати, винаходити. Людина, яка постійно навчається, проявляє свою креативність та інноваційність, — людина XXI століття.

Креативна людина зі своїм нестандартними ідеями часто стикається з нерозумінням оточення, чому є причиною стереотипне мислення більшості. У такому випадку допомагає віра в ідею та у свої сили, а також — сила духу.

За даними психологічних досліджень, найбільш добре розвинена креативність у людей до 33 років. Молодше покоління прагне створювати, здатне мріяти, генерувати нові ідеї, хоче визнання, вірить у майбутнє. Творити, реалізувати свій потенціал, отримувати визнання — це верхній рівень в ієрархії потреб людини (піраміда А. Маслоу), тому ідеї розвитку креативності та розкриття потенціалу людини, безумовно, знайдуть відгук у серцях багатьох молодих людей.

Креативність — це створення принципово нових ідей. Якщо зараз зробити ставку на популяризацію та підвищення інтересу до креативності серед молодого покоління, то в наступні роки на нас чекає бум інновацій у країні (у різних сферах).

Креативний потенціал також залежить від рівня підтримки людини іншими (удома, у школі чи на роботі).

Креативність має шкалу розвитку від «новачка» до «видатного творця». Новачки зазвичай більше зосереджені на стратегіях, процесах та особливостях креативного мислення як такого, тоді як досвідченіші «творці» акцентують увагу саме на незвичності та користі від результатів власної діяльності.

1.3.1. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку щодо розвитку креативності в образотворчому мистецтві

Основною характеристикою творчої особистості, як стверджують психологи (Л. Виготський, В. Давидов, О. Дудецький, Е. Ільєнков, Г. Костюк, В. Кудрявцев, А. Петровський, В. Роменець, С. Рубінштейн), є творча уява. Сензитивним періодом для розвитку цієї психічної функції, за визначенням психологів, є дошкільний, а також молодший шкільний вік, тому завдання сучасної початкової школи полягає в необхідності використати сприятливий для розвитку фантазії період — молодший шкільний вік. Великі можливості для розвитку фантазії молодших школярів мають предмети художньо-естетичного циклу, зокрема образотворче мистецтво, що поєднують у собі теоретичні та практичні заняття, результатом яких є реальний продукт творчості дитини. Саме тому необхідно, щоб під час навчання образотворчого мистецтва учні разом із засвоєнням знань, умінь і навичок образотворчої діяльності набували досвіду творчої діяльності.

Водночас деякі вчителі в проявах фантазії не знаходять ніякої користі, помилково вважаючи, що прагнення дитини до фантазування віддаляє її від реальності. На думку П. Блонського, «для того щоб дитина не втратила почуття реальності, потрібно не розвиток її уяви стримувати, а розвивати паралельно з уявою критичну наукову думку. Фантазія і дійсність — не вороги; погано — фантазія і погане знання дійсності» [7, с. 79]. Також у деяких учителів викликає занепокоєння той факт, що творчість у навчанні зменшує формальні знання, на вивчення яких залишається менше часу. Хоча, як зазначав В. Сухомлинський, найстрашніше в зневажанні розвитку дитячої фантазії — формалізм у засвоєнні знань, зниження в учнів інтересу до навчання. «Вкладаючи в голову дітям готові істини, узагальнення, умовиводи, учитель іноді не дає їм можливості навіть наблизитися до джерела думки й живого слова, зв'язує крила мрії, фантазії, творчості. Із живої, активної,

діяльної істоти дитина перетворюється ніби на запам'ятовувальний пристрій... Ні, так не повинно бути» [27, с. 86].

Вивченню образотворчої діяльності дітей присвячена чимала кількість теоретико-експериментальних досліджень психологів і педагогів. На особливу увагу, зокрема, заслуговують наукові праці Н. Ветлугіної, Л. Виготського, О. Дудецького, О. Дяченко, Є. Ігнат'єва, Т. Комарової, Т. Козакової, В. Кузіна, Г. Лабунської, О. Меліка-Пашаєва, В. Мухіної, О. Нікіфорової, Ю. Полуянова, І. Сакуліної, В. Роменця, Б. Теплова.

Молодший шкільний вік є тим періодом дитинства, протягом якого образотворча діяльність може стати й найчастіше є стійким захопленням не тільки особливо обдарованих, а майже всіх.

У перші шкільні роки в малюнках дітей з'являються теми, яких раніше не було, що пов'язано зі поповненням досвіду дітей новими знаннями, уміннями й навичками. У молодших школярів дуже швидко виникає розподіл, який вони так і називають: «малювання для себе» та «малювання для школи». Одні діти продовжують захоплено малювати вдома, інші малюють «для себе» в гуртках, художніх студіях, але в багатьох з них поступово зникає бажання малювати за власним бажанням і, як наслідок, зникає образотворча самодіяльність. Наприкінці молодшого шкільного віку таке бажання зберігається тільки в окремих дітей, як правило, найбільш обдарованих, а також у тих, у кого умови виховання вдома або в школі стимулюють заняття малюванням [21; 22].

Основа тенденція в розвитку фантазії молодших школярів — це перехід до більш правильного й повного відображення навколишньої дійсності. У шкільні роки підсилюється прагнення дітей до точного зображення різних предметів і явищ довкілля. Відповідно, підвищується вимогливість до виконання малюнка.

Оволодіння знаннями, уміннями й навичками в процесі навчання образотворчого мистецтва, розвиток критичного мислення, збільшення зорових уявлень про навколишню дійсність спонукає дітей пред'являти до своїх творінь вимоги, які, як правило, випереджають їхні образотворчі можливості. На шкільних уроках малюнки оцінює не тільки вчитель, але й однокласники. Отже, змінюється саме призначення малюнка. Тепер він призначений не тільки для самої дитини й дуже поблажливих до неї близьких людей, але й для багатьох інших, і має бути їм зрозумілим [17; 21].

Не зупиняючись на гендерних особливостях в художніх образах дівчат і хлопців, зазначимо, що, безумовно, вони є, адже в цьому віці приналежність до певної статі стає більш усвідомленою, а соціальні прояви (зовнішність, поведінка) уже набувають осмисленого характеру. Гендерні особливості в цьому віці мають місце й в уяві дітей.

Психологи й педагоги (Н. Ветлугіна, Л. Виготський, О. Дудецький, Є. Ігнат'єв, Т. Комарова, В. Кузін, В. Мухіна, С. Рубінштейн, Ю. Самарін), які приділили значну увагу розробці питань розвитку образотворчої діяльності дітей, зазначають, що творча уява гальмується і навіть згасає в тих випадках, коли дитина не володіє достатніми знаннями, уміннями й навичками образотворчої діяльності. Часто можна спостерігати ситуацію, коли учні наприкінці навчання

в початковій школі перестають любити малювати, тому що підвищений рівень вимог до своїх малюнків не може бути задоволений через нестачу знань, умінь і навичок у сфері образотворчої грамоти. Так, С. Рубінштейн зазначав, що розвиток творчої уяви обумовлений певною мірою технікою, і її відсутність або недосконалість, її неадекватність творчим завданням художника може скувати його фантазію. Розглядаючи творчу діяльність художника, С. Рубінштейн писав: «Творчий розвиток художника здійснюється часто у своєрідній діалектиці його творчих задумів і його техніки; нові творчі задуми для сервіо втілення потребують інколи оволодіння новими технічними засобами; оволодіння новими технічними засобами створює нові творчі можливості, відкриває простір для нових творчих задумів, а нові творчі задуми потребують подальшого розвитку та вдосконалення техніки й т. д.» [26, с. 302]. Саме тому учням необхідно оволодіти художніми техніками, матеріалами й інструментами образотворчого мистецтва, що дозволить їм утілювати свої задуми в нових творчих продуктах і сприятиме розвитку їхньої фантазії. Окрім того, причиною занепаду уяви є звичка учнів діяти за вказівкою вчителя, зразком, шаблоном. Як правило, у процесі навчання образотворчого мистецтва учні намагаються постійно вдосконалювати графічні образи, додавати до них нові елементи, які відображають характерні риси зображуваних об'єктів.

Образотворчі шаблони являють собою досить міцні утворення, оскільки вони відповідають елементарним вимогам і знаходять визнання в людей, які оточують. Засвоюючи шаблон, дитина починає переносити його з одного малюнка на інший, майже не замислюючись над його вдосконаленням, у зображенні його якимось по-іншому, а не у звичному вигляді. Закріплення графічних образів, перетворення їх на шаблони є досить небезпечним як для розвитку фантазії, так і для розвитку дитячої образотворчої діяльності взагалі. А тому завданням навчання образотворчого мистецтва має бути засвоєння учнями нових графічних образів і руйнування утворених шаблонів як неперервний процес [18]. Гальмування розвитку фантазії учнів може також спостерігатись у ситуації культивування «сваволі» фантазії, орієнтації на «оригінальність заради оригінальності». Варто зауважити, що не кожен витвір фантазії є творчим продуктом. Підтримуємо думку науковців, які вважають, що комбінування окремих елементів у новий цілісний образ має здійснюватись не свавільно, а завжди підпорядковуватись певній смисловій тенденції (Е. Ільєнков, В. Кудрявцев, В. Роменець, С. Рубінштейн).

Уміння уявити свій майбутній малюнок, створити його задум є найбільш яскравим показником розвитку уяви дитини. Створення задуму — це, на думку Е. Ільєнкова, здатність бачити ціле раніше частин [13]. Задум як загальна, нерозгорнута ідея малюнка виникає у формі цілісного, проте ще не досить конкретизованого образу.

Характерною ознакою фантазії дітей молодшого шкільного віку є довільність. Саме ця особливість фантазії безпосередньо пов'язана зі здатністю дитини породжувати свій задум витвору, визначати план реалізації цього задуму, орієнтувати себе на результат, тобто створення закінченого витвору. Для втілення своїх задумів у творчих продуктах учням необхідно, як уже зазначалось, оволодіти

художніми техніками, матеріалами й інструментами образотворчого мистецтва, їхніми виражальними можливостями.

1.3.2. Психологічні особливості підлітків щодо розвитку креативного мислення

Підлітковий вік охоплює період від 11–12 до 14–15 років, що відповідає середньому шкільному вікові, тобто 5–9 класам сучасної школи. У цей період в особистості дитини відбуваються складні й суперечливі зміни, на підставі чого його ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані з докорінним ламанням попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків дитини. Відбуваються вони за порівняно короткий час, здебільшого бувають несподіваними й надають процесові розвитку стрибкоподібного, бурхливого характеру. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою в підлітка суб'єктивних труднощів.

Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється ефективним щодо молодшого школяра впливам дорослих, у різних формах проявляє непослух, опір і протест (упертість, грубість, негативізм, замкненість).

Підлітковий вік називають перехідним, тому що в цей період відбувається перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Ця особливість проявляється у фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості.

Підлітковий вік у певному розумінні є унікальним через те, що розвиток складників креативності дитини: креативного мислення, креативної уяви та креативної грамотності — перебуває на стадії активного формування. Слід зазначити, що підлітки відрізняються пізнавальною активністю, появою нових мотивів навчання, що дає поштовх самостійності у творчості, інтенсивно розвивати креативне мислення, яке впливає на всі інші пізнавальні процеси та інтелект загалом.

Серед особливостей підліткового віку щодо нашої проблеми слід виокремити прагнення до самостійності, становлення свого «Я», емоційну неврівноваженість, бажання проявити індивідуальність, потребу в прийнятті власної своєрідності оточенням. Це, безумовно, по-різному виявляється як у ставленні до образотворчого мистецтва, так і в самій образотворчій діяльності.

Підлітковий вік є особливим і дуже часто складним як для самого підлітка, так і для оточення, тому важливо допомогти дитині, яка переживає складні фізіологічні й соціально-психологічні перетворення, вийти з нього з найменшими втратами.

Цей період відзначається як внутрішніми конфліктами, так і конфліктами з оточенням, частіше за все — з дорослими, хоча нерідко — і з ровесниками. Мистецтво — це один з найдієвіших засобів, який допомагає зняти тривогу, напруження, урівноважитись, по-новому (позитивно) сприйняти внутрішні й зовнішні зміни.

За допомогою образотворчого мистецтва, зокрема малювання, підліток звільнює власну зорову пам'ять від постійного тиску інтенсивних образних

переживань, намагається об'єктивувати емоційно-ціннісний зміст у виразних образах. Художнє сприймання та художня творчість є способами гармонізації власних думок і почуттів. Образотворче мистецтво сприяє виробленню обгрунтованої оцінки творів мистецтва, виокремленню окремих художніх образів та розвиває вміння аналізувати їх, що впливає на формування художньо-естетичних поглядів і переконань, побудованих на пріоритетних загальнолюдських і художньо-естетичних цінностях.

Збагачення життєвого досвіду підлітків, розширення знань з основ наук зумовлюють зміни не тільки змісту образів уяви, а й способів їх утворення. Образи уяви підлітка ґрунтуються на реальності. Фантастичні уявлення виникають у нього лише за умови поставленого завдання створити щось незвичайне. Розширюються способи утворення образів уяви, провідним серед яких стає мовлення, особливо внутрішнє.

Розвиток креативності може здійснюватись різними шляхами. Одні методи будуть дієвими для одних дітей, інші — для інших. На думку А. Хуторського, «учитель повинен бути вільний у виборі шляху розвитку креативності учнів. Він підтримує і покращує самооцінку і самоповагу кожної дитини в прояві креативності» [30, с. 89].

У підлітковому віці провідними видами діяльності стають навчання, суспільно корисна праця і спілкування. І хоча предмет «Мистецтво», зокрема «Образотворче мистецтво», уважається другорядним порівнянню з математикою, фізикою, історією тощо, це абсолютно помилкове ставлення, адже «творчі» навчальні предмети допомагають дитині позбавитись психологічних комплексів, відкрити в собі нові властивості, розвинути природний потенціал, вирішити особисті проблеми, пов'язані з невпевненістю та внутрішніми конфліктами.

1.4. Ефективні форми й методи розвитку в учнів креативного мислення

Сучасне суспільство потребує креативної особистості, яка має високий рівень самореалізації, проектує своє майбутнє та успішно реалізує поставлені цілі. У зв'язку з цим перед педагогами постають завдання створення розвивального середовища, в якому існують можливості для розкриття й розвитку креативного потенціалу особистості.

Педагогічний супровід учня може здійснюватись у двох варіантах: особистісно-індивідуальному та груповому. При цьому важливо знати основні компоненти креативної особистості, що мають бути в центрі уваги педагога, а саме: мотиваційний, інтелектуальний, емоційний, комунікативний. Для їхнього розвитку необхідно розширяти рольовий досвід учнів, включаючи їх у різноманітну творчу діяльність, що забезпечать творчу самореалізацію та соціальний досвід.

У практиці розвитку креативної особистості рекомендуємо:

- свідомо експериментувати з формами організації занять, у межах яких учні підтримують творчий пошук та ідеї один одного;
- розширювати участь кожного у творчій діяльності;
- постійно підкреслювати важливість оригінальних рішень у будь-якій предметній галузі;
- підтримувати нові підходи вирішення завдань, оригінальні ідеї;
- створити банк ідей, які на певний момент не знайшли підтримки (можливо, вони будуть затребуваними пізніше);
- надавати максимальну свободу в процесі творчості;
- під час розробки завдань, які б стимулювали розвиток креативного мислення, враховувати різний рівень підготовки учнів;
- заохочувати будь-яку творчу активність, тактовно коригуючи її в разі необхідності.

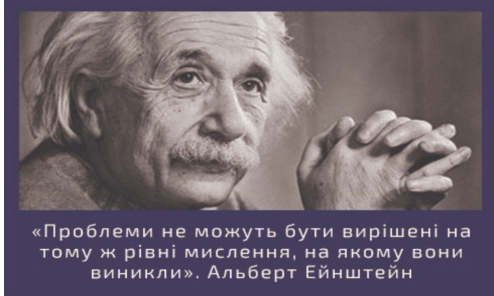
Якщо метою вчителя є навчити вибудовувати аргументацію, він повинен застосовувати завдання, у яких учень мав би написати есе на підкріплення певної позиції на основі вихідних даних. Щоб навчити учня адекватно оцінювати, можна запропонувати йому зробити письмовий звіт щодо оцінки чиеїсь роботи за певними критеріями. Також для розвитку креативного мислення варто використовувати такі методики, як мапи думок (представлення даних у графічному вигляді), моделювання та завдання, що вимагають продумувати власну доказову лінію (наприклад, наприклад, дискусійні клуби), виконувати завдання за аналогією з використанням асоціативних зв'язків, використання відомих текстів, малюнків, технік виконання з додаванням нових елементів або повною заміною одних елементів іншими, вигадкування — створення невідомого раніше продукту за результатами певних розумових дій (наприклад, описати зовнішність та характерологічні ознаки вигаданої тварини — жаваруги, мамлини, квачкори тощо), скласти опис та намалювати світ, який станеться після певних змін (таке завдання дозволить краще пізнати будову реального світу, пофантазувати та уявити образ нового світу, установлюючи певні зв'язки між реальністю і можливими змінами), використовуючи методи гіперболізації та аглютинації, створити образи з перебільшенням деяких ознак або поєднати якості чи частини об'єктів, які не поєднуються в реальній дійсності, та зобразити їх (наприклад, гарячий сніг, м'який годинник, котопес тощо).

Скільки існує людство, стільки існує і мистецтво. Мистецтво володіє величезною цілющою силою, здатністю пробуджувати творчі здібності, впливати на інтелектуальні процеси. У ХХ столітті психологія взяла це до уваги на науковому рівні, озброївши людину різноманітними арт-техніками, здатними здійснювати позитивні впливи на емоційний стан людини, її інтелектуальну активність.

Малюючи, особистість ніби отримує закодоване послання від самої себе, із своєї підсвідомості, що допомагає або розслабитися, зняти напруження, або, навпаки, знайти вихід зі складної ситуації. Займаючись мистецтвом, людина переживає естетичні емоції, які зцілюють душевні травми, а з іншого боку — відкривають енергетичні «шлюзи», що дають «друге дихання», нове бачення ситуації та ефективні шляхи її вирішення. Власне мистецтво відкриває витoki натхнення,

ініціює творче зростання, зцілює душевні рани. Мистецтво, по суті, — це пізнання іншого й самопізнання. Ще в давнину було підмічено, що мистецтво «навчає розвиваючи». Через естетичну насолоду, яку отримує людина в процесі творення або долучення до твору мистецтва, здійснюється виховний вплив на свідомість, утворення власного досвіду, відбувається самовираження і самопізнання.

Ураховуючи те, що мистецтво є здобуттям людства, яке розкриває в людині найкращі природні властивості, покращує настрої, допомагає самоствердитись, залучає до прекрасного, у цьому посібнику представлено технологію кавового живопису не тільки як засобу розвитку креативного мислення особистості, але й засобу позитивного впливу на її емоційно-почуттєву сферу.

Переваги креативності:

- ◆ Креативність допомагає вирішувати наявні проблеми, адже часто цікава ідея здатна допомогти знайти вихід з безвихідної ситуації.
- ◆ Креативне мислення підштовхує особистість знаходити найнезвичайніші шляхи розвитку.
- ◆ Креативність робить життя нескінченно різноманітним.
- ◆ Креативність дозволяє реалізувати творчий задум.
- ◆ Креативність допомагає знайти шляхи для самореалізації.

Креативність — це створення нового з того, що вже є.

Креативність — це вирішення проблем абсолютно в новий неординарний спосіб.

Креативність — це відмова від стереотипного мислення.

Креативність — це гнучкість та оригінальність.

Креативність — це схильність до аналізу й синтезу.

Креативність — це здатність інтуїтивно відчувати правильний напрям думки.

Креативність — це вміння генерувати велику кількість ідей.

Креативність — це здатність до нового незвичного бачення проблеми або ситуації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Mednich S. A. The associative basis of the creative process // Psychol. Review. 1969. № 2.
2. Torrance E. P. Guiding creative talent – Englewood Cliffs. NY : Prentice-Hall, 1964., 128 p.
3. Torrance E. P. The Torrance Test of creative thinking : Technical-norm manual. III, 1974.
4. Wollach M. A., Kogan N. A. A newlook at the creativity – intelligence distinction // Journal of Personality. 1965. № 33.
5. Айзенк Г. Интеллект : новый взгляд // Вопросы психологии, 1995. № 1. С. 111–131.
6. Березина Т. Н. Интеллект и креативность // Эдип. 2008. № 3. С. 92–101.
7. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 х т. / [под ред. А.В. Петровского]. Т. 1. Москва : Педагогика, 1979. 304 с.
8. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей. Москва : «Академия», 2002.
9. Вишнякова В. Ф. Креативная психология. Психология творческого обучения. Минск, 1995. С. 22–126.
10. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. СПб. : Союз, 1997. 96 с.
11. Гилфорд Дж. Структурная модель интеллекта. М. Прогресс, 1965.
12. Годфруа Ж. Психология : В 2 т. М., 1992. Т. 1.
13. Ильенков Э. В. О воображении // Народное образование. 1968. № 3. С. 33–42.
14. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб. : Питер, 2009. 434 с.
15. Литвиненко С. Креативність як загальна здібність до творчості : сучасні підходи // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». Вип. 3 (50). Полтава, 2006. С. 215–219.
16. Лук А. Н. Психология творчества. М. : Наука, 1987. С. 11–26.
17. Мелик-Пашаев А. А., Новлянская З. Н. Ступеньки к творчеству : художественное развитие ребенка в семье. Москва : Педагогика, 1987. 147 с.
18. Мухина В. С. Изобразительная деятельность как форма усвоения социального опыта М. : Педагогика, 1981. 240 с.
19. Мещеряков Б., Зинченко В. Большой психологический словарь. М., 2004.
20. Николаенко Н. Н. Психология творчества : учеб. пособ. Серия : Современный учебник. М. : Речь, 2007. 208 с.
21. Полуянов Ю. А. Воображение и способности. М. : Знание, 1982. 96 с.
22. Полуянов Ю. А. Соотношение учебной деятельности и творчества детей на занятиях изобразительным искусством // Вопросы психологии. № 5. 1998. С. 94–101.
23. Пономарев. Я. А. Психология творчества и педагогика. М. : Педагогика, 1976. С.29–33.

24. Разумникова О. М. Личностные и когнитивные способности при экспериментальном определении уровня креативности // Вопросы психологии. 1999. № 5.
25. Роменец В. А. Психологія творчості. Київ : Либідь, 2001. 288 с
26. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2002. 720 с.
27. Сухомлинский В. А. О воспитании. М. : Политиздат, 1975. 272 с.
28. Торшина В. А. Современные исследования проблемы креативности в зарубежной психологии // Вопросы психологии. 1998. № 4.
29. Холодная М. А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. М. : Томск, 1997.
30. Хуторской А. В. Развитие одаренности школьников. М. : Изд-во «Владос», 2000. 214 с.
31. Шурухт С. М. Подростковый возраст : развитие креативности, самосознания, эмоций, коммуникации и ответственности. СПб., 2006.
32. Ярошевский М. Г. Психология творчества // Вопросы психологии. 1985. № 6. С. 14–24.

РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ТЕХНІКИ КАВОВОГО ЖИВОПИСУ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Кавовий живопис — різновид нетрадиційного мистецтва

Креативність і вміння творити — головні вимоги до сучасної людини, що живе у світі глобальних змін. Чим більш різноманітними будуть умови для образотворчої діяльності, зміст, форми, методи й прийоми роботи з дітьми, а також матеріали, з якими вони працюють, тим ефективніше розвиватимуться дитячі художні здібності. Нетрадиційні техніки малювання — це поштовх до розвитку уяви, творчості, прояву самостійності, ініціативи, прояву індивідуальності [1].

Картини з кави (англ. Coffee art, Coffee painting, Arf) — це нетрадиційна техніка образотворчого мистецтва, у якій використовують каву як фарбу. Коли розвести її водою, створюється ефект легкості й незвичайні тональні відтінки кавового кольору. Термін «coffee-art», що згодом став уживатись у всьому світі, увели американські художники Енджела Саркела-Саур та Енді Саур (Angel Sarkela-Saur and Andrew Saur), які працюють у цій техніці [4].

Основою для кавового живопису може слугувати як папір, так і полотно (рис. 1, 2). Сполучна речовина для кави — вода. Різноманітність у відтінках картини досягається за допомогою різниці в кількості кави й води на пензлі: чим більше води, тим менше кави та світліше відтінок, і чим менше води й більше кави, то темніше відтінок. Створення картини з кави схоже на техніку лесування в живописі: наступний шар кави наноситься після повного висихання попереднього. Кожен митець, який працює в техніці *coffee-art*, зазначає, що створювати картину за допомогою кави складніше, ніж писати традиційними матеріалами, наприклад, такими як масло, акварель, пастель, гуаш тощо. Текстура завершені картини в будь-якого художника різноманітна й залежить від процедури та способу приготування кави.

2.2. Техніка coffee-art: історія та сучасність

Класичне мистецтво — це найвищі мистецькі досягнення культури різних народів, створені в різних стилістичних формах. Класичними вважаються твори, які зберегли позачасову естетичну цінність і служать досконалим художнім зразком. Сукупність творів світового класичного мистецтва становить художню спадщину — те надбання людства, яке виступає основою для розвитку сучасних майстрів [2].

Твори художників минулих років, чиї картини відомі з далекого минулого майже кожній людині, вважаються прикладом класичного мистецтва, але час минає, і сучасна людина не обмежена в способах творчого самовираження. В останні десятиліття в сучасному мистецтві з'явились безліч нових технологій, матеріалів, прийомів, які докорінно відрізняються від класичної школи образотворчого мистецтва і які варто враховувати під час розробки змісту сучасного освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

Одна з таких новітніх технологій — кавовий живопис, який синтезує в собі елементи графіки, класичного живопису й незвичайні ефекти декоративного мистецтва. Синтегизм цієї техніки, її нестандартність свідчить про її справжню новизну, через що сучасні митці не можуть визначити місця кавового живопису в наявній класифікації видів образотворчого мистецтва. Майже це й неможливо, адже взагалі синтегизм — це художня течія імпресіонізму, якому притаманна схильність до емоційного виразу свого настрою, увага до природного начала, естетичність лінії, кольору й форми. Саме це й об'єднує кавовий живопис і синтегизм, хоча в першому є й свої особливості (їх ми розглянемо нижче).

Малювати за допомогою кави — старовинне мистецтво, яке спочатку було більше схоже на абстракціонізм. Дрібно перетерті зерна змішувалися з невеликою кількістю води й клейовою речовиною. Потім ця суміш виливалась на аркуш паперу, який повертали під різними кутами, даючи каві розтікатися в загадкові абстрактні форми. Наприкінці 90-х років ХХ століття *coffee-art* стала більш самостійною, досконалою технікою, яка дозволяє передавати будь-які зорові образи [4].

Кавовий живопис — популярний напрям у сучасному попмистецтві, «заснований на об'єктах масової культури й спрямований на розваги, комерцію, а не на пошук глибинного сенсу, філософію і духовність» [16]. Кавова палітра має безліч відтінків: від пісочно-кремового до темно-коричневого, від ніжного лате до чорного, як ніч, еспресо. Різноманітна й творчість художників, що працюють у цьому стилі: від класичного реалізму до сучасного авангарду.

Незвичайність подібної техніки простежується навіть у тому, що художники, які працюють у цій манері, найчастіше ставали відомі широкому колу глядачів завдяки соціальним мережам.

Художникам-кавоманам підвладні будь-які сюжети, починаючи від автопортретів і закінчуючи перекладанням шедеврів світового мистецтва на мову кави. *Coffee-art* налічує тисячі шанувальників, йому присвячені спільноти, різні художні й інтернет-проекти. І хоча вважається, що цей напрям народився на межі тисячоліть, історія свідчить про інше: ще в ХІХ столітті відомий французький письменник Віктор Гюго писав чудові картини, використовуючи замість фарби — каву та інші природні матеріали. Сьогодні його мистецькі полотна знаходяться в колекції Лувру.

Малювання кавою як вид нетрадиційного живопису почав набирати оберти саме в 90-х роках ХХ століття. У цей час були написані перші картини, виключно кавою, були представлені в кінці 90-х років художниками з Таїланду та Індії. Серед найбільш відомих художників (*coffee-artists*) — Порнчай Лертмасірі (Таїланд), Ендрю Саур та Енджел Саркела-Саур, Карен Іланд (США), Аміта Чіда-сама й Аміта Дутта (Індія), Марія Арістиду (Греція).

Нестандартна ідея — написати картини кавою з'явилась в Енджели Саркела-Саур та Ендрю Саура, коли вони планували свою першу виставку в одній з кав'ярень у Міннесоті. Митці хотіли заявити про себе, представивши щось унікальне й креативне. Оскільки їхня виставка мала відбутись саме в кав'ярні, молоді люди вирішили, що доцільно буде використати каву як творчий матеріал.

Заварюючи міцну та густу каву й додаючи до неї трохи води, художники намагались передати різні відтінки коричневого [8].

Митець Годфрі Калєб захопився малюванням кавою випадково, проливши цей чарівний напій на папір і повернувшись до нього через деякий час. Розмовляючи телефоном, розсіяно малював на висушеному кавовому папері й був дуже вражений результатами. Незабаром архітектор почав робити неймовірні картини, пейзажі та портрети за допомогою кави [18].

Філіппінська художниця Саншайн Плата (Sunshine Plata), яка також, замість фарби, використовує каву. Художниця створила серію чудових картин, на яких зображені феї і сільські пейзажі. Вона почала малювати кавою, тому що це було дешевше, ніж звичайна традиційна фарба. При цьому, хоча Саншайн Плата любить малювати кавою, її улюбленим напоєм є чай [18].

Художні образи у творчості британської художниці Марії Арістїдоу (Maria A. Aristidou) теж народжуються завдяки ароматному напою. І так само, як і більшість художників сучасної попкультури, Марія більш відома у всесвітній павутині, як *ma_aris*. Її роботи за технікою виконання нагадують акварельні: вони такі ж легкі й прозорі. Художниця малює портрети відомих осіб, мультиплікаційних і фантастичних персонажів, звірів, птахів і квіти, адже за своєю основною професією вона ілюстратор і дизайнер торгів [7].

Не вигадує сюжетів своїх картин з кави Карен Еланд, тому що пише найчастіше копії полотен відомих митців минулого й сьогодення. Утім, якість її картин з кави настільки велика, що в неї немає нестачі в шанувальниках, і попит на її картини тримається на високому рівні. Сама художниця для себе визначила вже свій стиль і додає в усі свої копії невеликий, але пізнаваний штрих — кавову чашку, яка присутня на всіх її картинах з кави, до того ж пише не лише свіжозвареною кавою, а вже розробила свою технологію настоювання напою, за допомогою якого отримує досить насичені тони, щоб зробити картини з кави більш виразними й «масивними» за тональністю [8].

Художниця Хонг Йї (Hong Yi) принципово ігнорує використання пензлів і традиційних фарб для отримання своїх незвичайних полотен. Не стала винятком і її найбільш популярна робота з кави — портрет тайванського автора пісень Дже Чжоу розміром 3 на 5,5 фути. Для зображення художниця використовувала сліди від кавових чашок, які нашаровуються один на одний, немов штрихування в графічних роботах, дозволяючи домагтися необхідних відтінків тіні й світла [8].

Художник Вінсент Франциско Наварро (Vincent Francisco Navarro) з Філіппінського міста Вагіо (Vaguio City) збирає використану кавову гущу і перетворює її у фарбу, дозволяючи відходам отримати нове життя. Митець вирішив цікавим способом довести, що переробка може допомогти вирішити проблему накопичення відходів із кавової гущі шляхом створення з неї справжніх художніх шедеврів. Так з'явилися портрети фермерів, які вирощують найсмачніші кавові боби у Філіппінській провінції Бенгет (Benguet) [11].

Творчість Ірини Лисич заснована на філософії Just Natural Art (JNA), тобто на використанні природних матеріалів, зокрема кави та чаю. Just Natural Art з'явився як арт-проект, у якому для створення картин було задумано

використовувати тільки натуральні, природні матеріали. Почалося все з кави, а пізніше до роботи підключили чай і какао. Основний інструмент JNA — сенс, ідеї, емоції, які складають внутрішнє життя художника, для чого йому треба бути самим собою [14].

Кавова акварель вимагає вдумливого, копіткого й делікатного дотику пензля до акварельного паперу. Живописець з Таїланду Порнчай Лертмасірі розповідає про свій досвід: «Мої перші картини були створені свіжим мілким еспресо. Спочатку багато чого не виходило через складність техніки й відсутності досвіду. Потім, усе більш натхненний кавою, я почав працювати із цим матеріалом з такою самою легкістю, як і з акварельними фарбами». Колірна гама кавової палітри від світло-жовтого до темно-коричневого прекрасно створює ефект старовини. Художники зізнаються, що за допомогою кави найкраще малювати історичні пам'ятки, вулички, гори.

Є ще багато інших митців з різних країн світу, які малюють свої картини кавою, і в кожного з них є власна техніка, за допомогою якої шанувальники впізнають роботи улюблених майстрів.

Виходячи з усього сказаного вище, можна зробити висновок про нетрадиційність техніки кавового живопису, її величезний потенціал щодо відкриття та розвитку в людині креативного потенціалу.

2.3. Технічні прийоми та художні особливості малювання кавою

Ще кілька років тому, якби ви вирішили використовувати каву як фарбу, напевно чи б знайшли чітко описану методику опанування цієї техніки. Утім, уже сьогодні є багато навчальних відео, у яких пропонуються різні способи застосування кави в живописі, що свідчить, з одного боку, про унікальність цього природного матеріалу, а з іншого, — про безмежні творчі можливості людини щодо її застосування в найцікавішому з видів образотворчих мистецтва — живописі.

Отже, не варто боятися починати щось першими — це цікавий шлях самовідкриття, захоплення, радості від власних досягнень, впевненості у своїх можливостях, здатність поділитися з близькими створеною красою і загалом — зробити світ краще! Експериментуйте, шукайте, досягайте, удосконалюйтесь!

Кавовий розчин для малювання

Кавовий розчин можна приготувати різними способами: з розчинної гранульованої кави й з меленої. Найпростіший спосіб — це три чайні ложки гранульованої кави та одна чайна ложка води, щоб змочити кавові гранули для отримання густого сиропу. Кавові гранули поступово розчиняться у воді, утворюючи пінку. Треба почекати, щоб пінка осіла, інакше (якщо ви почнете відразу малювати) — вона опиниться на папері. За бажанням можна додати краплю ванілі для аромату. Якщо розчин є м'яким, це означає, що найдрібніші бульбашки від гранул ще не полопались, розчин не став однорідним, глянцеvim, яким він має бути, тому слід залишити кавовий розчин на 5–6 годин, а потім видалити піну, і після цього ми отримаємо кавову фарбу для малювання.

З розчинної гранульованої кави отримати потрібну фарбу вдається швидше, і розчин буде набагато темніший, ніж при уварюванні меленої кави. Кава може

бути будь-якого виробника, однак краще використовувати темні гранули фірм Jacobs, Nescafe, Fort та ін.

Найбільш поширеними способами приготування кави до малювання є:

- ◆ зварена мелена кава, яка настоюється для отримання більш насичених тонів;
- ◆ розчинна гранульована кава, яка заливається окріпом, і в залежності від її кількості робиться кілька розчинів: слабкий, середньої насиченості й дуже темний (рис. 1, 2);
- ◆ за основу береться кавова гуща.

Приготування кави для малювання

Рис. 1. Три чайні ложки гранульованої кави

Рис. 2. Однією чайною ложкою води розмішуємо каву до потрібної консистенції

Перед тим як розпочати роботу, протестуємо отриманий розчин на окремому аркуші, бажано акварельному. Виконаємо тональну розтяжку, щоб звикнути до кави і щоб вона почала нас «слухатись». Використовуючи кавовий розчин і чисту воду, можна досягти різних за насиченістю тону відтінків.

Живопис кавою схожий на акварельний живопис своєю технікою лесування, коли накладається один шар на інший, який уже висох. Так досягається потрібний відтінок. Кольорова гама кавової палітри містить кольори від світло-жовтого до темно-коричневого (рис. 3).

Рис. 3. Тональна розтяжка кавою

2.4. Авторська техніка малювання кавою

У кожного митця своя історія початку творчості, і в мене вона також є. Моя історія пов'язана з викладанням у дитячій художній школі, у якій, працюючи за програмою, я побачила, що учням молодшого шкільного віку іноді нецікаво та навіть нудно малювати традиційними матеріалами. Тоді я розпочала пошук в інтернеті незвичайних матеріалів, щоб зацікавити своїх учнів. Мою увагу привернуло відео з малювання кавою. Діти, подивившись його, були в захваті, а після виконання кількох завдань із застосуванням кави, вони вже прагнули малювати тільки нею (конспект уроку — в *додатку 1*). Потім були майстер-класи на площі нашого міста, експериментування під час роботи з учителями образотворчого мистецтва (*додаток 2*), постійний пошук нових відтінків та ефектів, і кожного разу — відкриття безкінечних можливостей цього природного матеріалу. Майстер-класи з кавового живопису в Северодонецькій галереї мистецтв сподобались як дорослим, так і дітям (*додаток 3*). Усе це надихнуло мене та дало поштовх для власної творчості.

Мені подобається експериментувати з кавою, і я вже визначила свій стиль, свою «фішку» — незмінним у моїх роботах залишається їхнє обрамлення. Я вважаю, що робота кавою не може бути схожою на звичайну монохромну акварель. У більшості моїх робіт кавове обрамлення виконане за допомогою притрушування гранульованої кави на вологий папір або полотно. Так, у пейзажі «Кавова Венеція» присутні два цікаві кавові ефекти — обрамлення з гранульованої кави й незвичайні кавові «зірочки».

Кавовий ефект «зірочки» складніший ніж обрамлення, тому для опанування цього прийому спочатку слід спробувати потренуватися на окремому аркуші.

Матеріали, які знадобляться: акварельний папір, розчин кави, чиста вода, трішки цукрового піску, звичайний пензель, широкий пензель або губка для посуду, щоб змочити аркуш.

Поетапне виконання цікавих кавових ефектів:

- ◆ Чистою водою змочуємо акварельний аркуш, який бажано прикріпити кнопками або скотчем до планшета. Аркуш має бути вологим, а не мокрим, тому слід дочекатися, доки він вбере в себе воду. Секрет полягає в тому, що треба вгадати з вологістю паперу: він має бути не надто мокрий — інакше цукор просто розчиниться, і вийдуть липкі калюжі, і не сухий, адже тоді цукор не зможе розчинитися через недостатність вологи.
- ◆ Наносимо кавову фарбу на поверхню аркуша. Після цього беремо трішки цукрового піску й притрушуємо ним поверхню паперу (коли кристали цукру потрапляють на папір, навколо них накопичується кавовий пігмент та утворюються темні плямочки). Необхідно зачекати 15–20 хвилин, цукор розчиниться в кавовій фарбі, і вийде незвичайний ефект «зірочок», на який ми й розраховували (*рис. 4*). У залежності від розмірів кристалів цукру світлі плями можуть бути різні за розміром, створюючи уявлення мерехтіння, сяяння.
- ◆ Можна імпровізувати, роблячи сліди від кавової чашки, які нашаровуються один на другий (згадаймо роботу Хонг Йі «Портрет Джея Чжоу»).

Робіть набризкування і плями. Вигадуйте! Творіть!

Рис. 4. Кавові ефекти з цукру

Отже, ми потренувалися робити незвичайні ефекти за допомогою цукрового піску, плям та слідів від кавової чашки. Тепер саме час спробувати намалювати міський пейзаж за допомогою цих ефектів.

Матеріали, які знадобляться: акварельний папір, розчин кави, трішки гранульованої кави, чиста вода, трішки цукрового піску, звичайний пензель, широкий пензель або губка для посуду, щоб змочити лист.

Поетапне виконання міського пейзажу «Кавова Венеція»:

- ◆ Починаємо малювати на акварельному папері графітним олівцем.
- ◆ Накреслимо рамку по 2 см від кінця аркуша, щоб зробити цікаве кавове обрамлення. Усередині рамки виконуємо лінійний малюнок міського пейзажу. Змочимо аркуш паперу водою і почнемо малювати небо. Доки папір ще вологий, намічаємо хмари — тоді кавова фарба гарно розтікається, і вони виходять легкими та пухнастими. Візьмемо трішки цукрового піску й притрусимо ним небо. При цьому пам'ятаймо наш «секрет», і тоді отримаємо бажаний результат — цікаві кавові «зірочки» (рис. 5, 6).
- ◆ Пізнаваний штрих у моїх роботах — цікаве кавове обрамлення, яке додає кожній роботі легкості та загадковості. Змочимо аркуш за окресленою рамкою, нанесемо кавову фарбу та притрусимо гранульованою кавою, розтираючи її пальцями, щоб отримати кавові плями різного розміру (цей ефект не можна зробити жодним традиційним матеріалом для малювання, він притаманний тільки кавовому живопису) (рис. 7).
- ◆ Далі прописуємо дальній план, використовуючи правила повітряної перспективи. При цьому зменшується насиченість кольорів, і глибина здається більш світлою, ніж передній план. Перш ніж наносити наступний шар кавової

фарби, необхідно почекати, доки висохне попередній. Легко й невимушено прописуємо деталі на другому плані. Головне — не захопитися і не «перепрацювати» його по тону (рис. 8). Отже, шар за шаром наближаємось до переднього плану. Він буде набагато темніший, а це означає, що ми практично не розводимо кавову фарбу водою. Тут працює принцип лесування живопису від світлого до темного (рис. 9).

Кавовий пейзаж готовий. Картини, створені за допомогою кави, мають приємний запах, але із часом аромат зникає.

Цей кавовий пейзаж нагадує ароматний кавовий напій — американо, тому що, як і напій, він змушує збадьоритися, піднімає настрій, надихає на творчість.

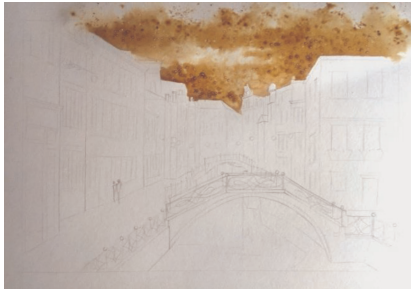

Рис. 5. Кавовий ефект з цукру на I етапі

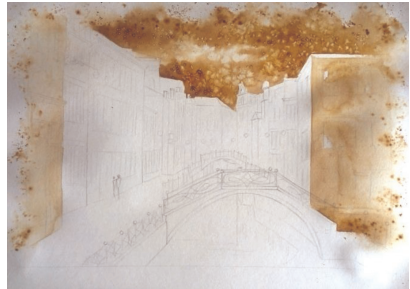

Рис. 6. Кавові «зірочки»

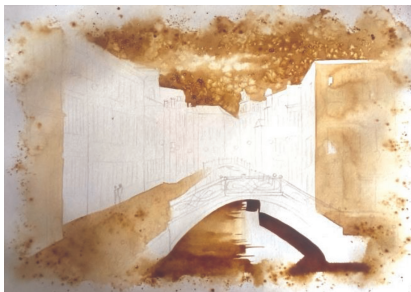

Рис. 7. Кавове обрамлення на II етапі

Рис. 8. Пропикуємо дрібні деталі

Рис. 9. Міський пейзаж «Кавова Венеція», 30×40 см, Інна Іванова

Малюємо натюрморт «Ранковий кави аромат»

Ранковий кави аромат
Дарує зранку нам натхнення,
Дає наснагу у стократ
Полинута над сьогодніням.

Костяника

Натюрморт «Ранковий кави аромат» — це перша спроба малювати кавою на полотні, поєднуючи різні види кави та какао. У цьому натюрморті є все, що може сподобатись кожному поціновувачу кави: і ручна кавомолка, і шоколад на будь-який смак, чорний або молочний, кориця, бодян та гілка сакури, яка викликає асоціації з пробудженням.

Матеріали, які знадобляться: полотно ґрунтоване на підрамнику (можна придбати в будь-якому магазині художніх товарів), розчин кави, розчин какао, трішки гранульованої кави, чиста вода, пензлі, палітра.

Поетапне виконання роботи «Ранковий кави аромат»:

- ◆ Щоб було легше писати кавовим розчином на полотні, спочатку треба виконати невеликий ескіз на папері та тримати його поруч, доки працюєте (рис. 10).

- ◆ Підготуйте побудову натюрморту графітним олівцем (рис. 11). Намагайтеся, щоб усі лінії були акуратними й виконані без натиску, тому що вони можуть проглядатись через кавову фарбу.
- ◆ Малюємо фон із цікавим кавовим обрамленням, яке додасть цій роботі загадковості. Легко змочимо полотно водою, нанесемо кавову фарбу та прикрусимо гранульованою кавою (рис. 12). Бачимо, що вже з'явився настрій у роботі, повітряність та легкість.
- ◆ На полотні розчином кави створіть велику пляму, підійміть його за край, щоб утворився кут, — кавова фарба переповзе вниз, утворюючи струмочки. Спробуйте трохи погратися з кавовою фарбою, і ви отримаєте чудовий силует розлитої кави під блюдцем (рис. 13).
- ◆ Головний предмет натюрморту, ручну кавомолку, виконаємо розчином кави та какао. Коли кавова фарба висохне, вона матиме глянцеву поверхню та коричнево-пісочний відтінок. Какао, навпаки, буде виглядати матовим червоно-коричневим кольору (рис. 14).
- ◆ Ще цими двома матеріалами намалюємо шоколад, щоб він виглядав, як справжній: плитку чорного шоколаду — кавовим розчином, а молочного — какао. Ці ефекти приємно врізноманітнюють предмети натюрморту, надавши їм певної фактури.
- ◆ Проробляємо дрібні деталі в натюрморті. Робота поєднує між собою декоративні ефекти та техніку реалістичного живопису. Майже всі предмети пишуться за допомогою лесування (рис. 15).
- ◆ Наприкінці роботи слід домалювати світлі предмети, які додають роботі легкості й свіжості, але особливої уваги заслуговує фон — виконаний декоративними ефектами, які об'єднують і врівноважують усі елементи картини. Дивовижні набризкування та плями, сліди від кавової чашки додають роботі оригінальності, характерної тільки для кави (рис. 16).

Натюрморт «Ранковий кави аромат» нагадує найсмачніший кавовий напій — лате, тому що, як і напій, є ніжним, легким. Поєднуючи в собі багато різних елементів, захоує в себе глядачів.

Рис. 10. Ескіз натюрморту

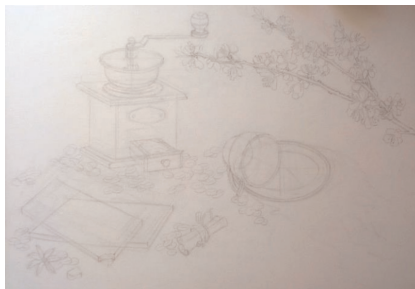

Рис. 11. Побудова графітним олівцем

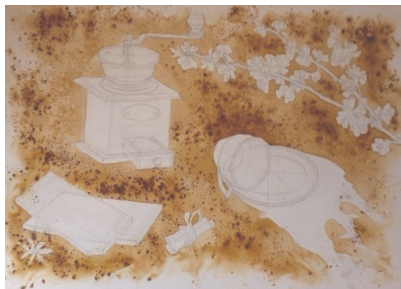

Рис. 12. Фон та цікаве кавове обрамлення

Рис. 13. Чудові ефекти кавою

Рис. 14. Малюємо кавою і какао

Рис. 15. Проробка дрібних деталей у натюрморті

Рис. 16. «Ранковий кави аромат», 40×60 см, Інна Іванова

Малювання на зістареному папері. «Квіткові вогники»

У техніці вінтажу на зістареному папері можна виконувати креативні кавові картини. **Вінтаж** — це імітація старовинних технологічних прийомів та технік [3]. Це незвично й, насправді, дуже красиво. Робота «Квіткові вогники» є тому підтвердженням.

Матеріали, які знадобляться для зістарення паперу: акварельний аркуш, широкий пензель або губка для посуду, чиста вода, слабкий розчин кави, фен, праска, сірники та свічка.

Покрокові дії зістарення паперу:

- ◆ Спочатку широким пензлем або губкою для посуду змочуємо аркуш паперу чистою водою на спеціальній поверхні склі або оргсклі. Це може бути й посуд зі слабким кавовим розчином, у який треба буде занурювати аркуш (мені подобається «кавоарити» аркуші широким пензлем — вони тоді мають більш насичений колір).
- ◆ Залишаємо аркуш на 5–7 хвилин, щоб увібралась вода, і трохи мнемо його.
- ◆ Після цього тонуємо лист слабким кавовим розчином широким пензлем. Дамо аркушу просохнути самостійно або висушуємо феном.
- ◆ Після цього вирівнюємо папір праскою, щоб на ньому було зручніше малювати (рис. 17).

Рис. 17. Матеріали для зістарення паперу

«Квіткові вогники» — це робота, на яку надихнуло мене мистецтво Сходу, а митців і письменників Японії та Китаю на творчість надихають пухнасті вишневі дерева, оповиті ніжними рожевими квітами, пелюстки яких м'яко опадають на землю, немов сніг. Усі, хто споглядав китайський пейзажний живопис, напевно, помітили наявність на картинах художників Сходу ієрогліфічних елементів.

Значення ієрогліфічного письма як символу передачі культури й наявність у ньому елементів зв'язку зі світом природи сприймається як момент єдності природи та культури [5]. Це й зумовило вибір наступного сюжету та його назву, яка знаходиться в картині 花明かり (з япон. мови — квіткові вогники).

Матеріали, які знадобляться: зістарений папір, графітний олівець, кавовий розчин, розчин какао, біла гуаш, пензлі, чиста вода, палітра.

Поетапне виконання роботи «Квіткові вогники»:

- ◆ Розпочинаємо малювати на зістареному папері з лінійної побудови графітним олівцем (*рис. 18*).
- ◆ Далі темним розчином кавової фарби промальовуємо стовбур, гілки сакури й пишемо назву роботи японською мовою (*рис. 19*).
- ◆ Малюємо пейзаж з рибалками легким кавовим розчином від світлого до темного за допомогою лесування, використовуючи правила повітряної перспективи. Отже, шар за шаром наближаємося до переднього плану — він буде набагато темніший.
- ◆ За допомогою білої гуаші виконуємо яскраву сакуру в повному розквіті, яка, наче вогники, засяяла на зістареному папері. Щоб промалювати тіні на квітах, можна використати розчин какао з додаванням білої гуаші й отримати цікаві червоно-коричневі відтінки (*рис. 20*).

Ця вінтажна робота нагадує каву-глясе, тому що, як і напій, вона вражає своєю суперечливістю і водночас захоплює поєднанням різноманітних незвичайних технік.

*Рис. 18. Лінійна побудова
графітним олівцем*

*Рис. 19. Малюємо
кавовим розчином*

*Рис. 20. «Квіткові вогники»
на зістареному папері, 40×30 см,
Інна Іванова*

Картини з кави привертають до себе все більше уваги і набирають групу прихильників, але, яким би не був незвичним сам матеріал для живопису — кава, завжди залишається місце для креативного мислення і нестандартних рішень у творчості.

2.5. Розвиток креативного мислення дітей засобами кавового живопису

Психологи стверджують, що креативний потенціал є в будь-якої людини, тому його можна й необхідно розвивати, тим більше, що креативність як спосіб нестандартного сприйняття навколишнього світу, мислення і поведінки властивий кожній дитині [10]. Саме тому важливо не тільки надати можливість цьому потенціалу розкритися, але й сприяти його подальшому розвитку, створюючи для цього необхідні умови. Кавовий живопис — один з ефективних для цього засобів. За наявності вдалого його використання в освітньому процесі закладу освіти проблема розвитку творчої особистості буде поступово вирішуватися.

У роботі з **дітьми молодшого шкільного віку** краще використовувати найпростіші прийоми кавового живопису, найвідомішими з яких є: монотипія, роздмухування, малювання набризком ін. Це обумовлено психофізіологічними особливостями молодших школярів, що пов'язано з активним розвитком у цей період широких м'язів. Дрібні м'язи розвиваються повільніше, і діти цього віку хоч багато рухаються, однак дрібна моторика ще не розвинута в повній мірі [15].

Учням молодшого шкільного віку нескладно виконати кавовий пейзаж із качками за допомогою техніки монотипії, яка не вимагає проробки складних деталей, робота над якими потребує значної уваги й високорозвиненої дрібної моторики.

Матеріали, які знадобляться: акварельний папір, кавовий розчин, зубочистка, чиста вода, пензлі, палітра.

Поетанне малювання кавової монотипії «Пейзаж із качками»:

- ◆ Спочатку змочимо акварельний аркуш водою. На одній стороні відразу пензлем з розчином кави намалюємо пейзаж, зігнемо папір посередині й притиснемо половинки. Після цього різким рухом роз'єднаємо половинки аркуша. Так ми отримали симетричне відображення у воді. Такий прийом використовується в арт-терапії. Його мета — сприяти формуванню впевненості в собі, розкриттю власної індивідуальності, зняття «комплексів», завдяки чому людина відчуває розкутість, здатність вийти за обмеження, відчуття радості відкриття себе.
- ◆ Далі доопрацюємо малюнок пензлем, промальовуємо гілки дерев, траву, птахів. Можна додати берег на передньому плані, де росте трава. По вологому малюнку за допомогою зубочистки робимо штрихи. Продряпуючи аркуш, розрихляючи фактуру акварельного паперу, створюємо боріздки, у які потрапляє кава, — поступово починає проявлятися тонка травичка.
- ◆ Коли підсохне кава, можна домалювати пензлем очерет (рис. 21).

Рис. 21. Кавова монотипія «Пейзаж із качками», 40×30 см

Малювання картини «Гості грудня»

У роботі «Гості грудня» цікаво поєднуються кавовий та акварельний живопис. Виконана вона технікою роздмухування і за допомогою малювання набризком.

Матеріали, які знадобляться: акварельний папір, кавовий розчин, трубочка для соку, чиста вода, пензлі, акварельні фарби, палітра.

Поетапне малювання роботи «Гості грудня»:

- ◆ Малюнок починається на акварельному папері з краплі-плями кавовим розчином на аркуші, яку треба роздмухувати за допомогою трубочки для соку в задуманому напрямку, щоб отримати силует дерева (рис. 22, 23). Учня надається можливість експериментувати. Техніка роздмухування сприяє не лише розвитку творчого та логічного мислення, а й розвитку дихальної системи дитини.
- ◆ Далі аквареллю малюємо грудку в снігура, потім кавою його домальовуємо (рис. 24, 25). Акварельна фарба цікаво поєднується з кавовим живописом, і грудка в снігура стає кольоровим акцентом цієї роботи. (Акцент — це сильно виражені контрастні відношення між одним елементом (або групою елементів) та іншими, перебільшений контраст [6]).
- ◆ За допомогою набризкування аквареллю виконуємо сніг. Для цього необхідно набрати фарбу на пензлик і вдарити ним об інший пензлик, який тримаємо над папером. Фарба розприскується на папір (рис. 26). Ця техніка вимагає від дитини зосередженості, уважності, акуратності та надає їм задоволення як від самого процесу, так і від отриманого результату. Сприяє розвитку уяви, фантазії, творчих здібностей.

Рис. 22. Роздмухування через соломинку для коктейлю

Рис. 23. Техніка роздмухування

Рис. 24. Аквареллю маюємо грудку в снігура

Рис. 25. Кавовим розчином маюємо снігура

Рис. 26. Техніка роздмухування та малювання набризком «Гості грудня», 21×30 см

Нестандартне використання матеріалів і різноманітність створених ефектів надають дитині відчуття «Я можу!».

Малювання картини «Кавова рибка»

«Кавова рибка» — це креативна робота, яка поєднує *шість нестандартних засобів* малювання кавою. Для початку потренуємося, щоб опанувати прийоми й визначити, як поводить кавовий розчин у поєднанні з різними матеріалами (рис. 27).

Матеріали, які знадобляться: аркуш акварельного паперу, кавовий розчин, пензлі, чиста вода, парафінова свічка, харчова плівка, трішки цукрового піску, спирт, ватяні палички, кавова чашка.

Поетапне виконання шести нестандартних засобів малювання кавою:

- ◆ Візьміть невеликий шматочок **білої свічки** й акварельний аркуш паперу. Злегка натріть папір у будь-якому кутку аркуша. Спробуйте натискати на віск із різною силою, щоб потім зрозуміти, яка при цьому виходить фактура. Замалуйте цей куточок кавовою фарбою і подивіться, що вийшло. Парафін закриває папір, кавовий розчин не може в нього ввібратися, і в результаті аркуш залишається білим. Чим фактурніший папір, тим цікавіше ефекти. Після того як папір висохне, видаліть віск за допомогою металевої лінійки або негострого ножа.
- ◆ Продовжуємо експериментувати. Змочимо аркуш чистою водою і почекаємо, доки він убере її в себе. Нанесемо кавову фарбу на поверхню аркуша. Візьмемо **трішки цукрового піску** й притрусимо ним куточок аркуша. При цьому пам'ятаємо наш секрет, і тоді через 15–20 хв ви отримаєте бажаний результат — цікаві кавові «зірочки». У залежності від розмірів кристалів цукру світлі плямки можуть утворюватися різні за розміром.
- ◆ Далі вам знадобляться **ватяні палички** й **спирт**. Густим розчином кави зафарбуйте вільний куточок аркуша. Створіть такий відтінок фону, який ви бажаєте, і приготуйтеся до найцікавішого. Занурте ватяну паличку в спирт і почніть набризкувати ним на кавову фарбу. Спирт, потрапляючи на каву, ніби відштовхує її, створюючи світлі плями.
- ◆ Цікавих візерунків можна досягти за допомогою **харчової плівки**. Достатньо накласти її на мокру кавову фарбу, сформувати складки, і ви побачите, як утворюються цікаві кавові абстракції. Плівку треба залишити на аркуші на десять хвилин — якщо знімете відразу, кава знову розтечеться та ефект буде втрачено.
- ◆ Створити цікаві кавові плями можна за допомогою **пензлів**. Це нескладно: вам знадобиться пензлик і будь-яка паличка, олівець або інший пензлик. Наберіть на пензель кавову фарбу і піднесіть її до аркуша паперу на висоті десяти-п'ятнадцяти сантиметрів. Ударте пензликом по паличці, розташувавши їх паралельно аркушу паперу. Від висоти й сили удару буде залежати розмір плями.

Плями можна залишити, як є, давши їм висохнути, або ж, не чекаючи, доки вся кавова фарба висохне, збризнути в деяких місцях аркуша водою

з пульверизатора. І на ваших очах кава почне розповзтатися в різні боки, створюючи вигадливі образи.

Можна імпровізувати за допомогою *слідів від кавової чашки*, які нашаровуються один на другий.

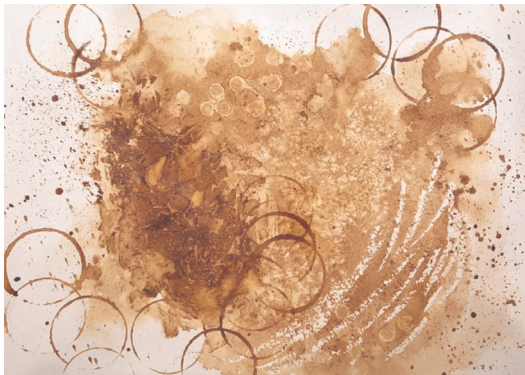

Рис. 27. Кавові ефекти зі свічкою, плівкою, спиртом, цукром та ін.

Отже, ми потренувалися робити незвичайні ефекти за допомогою свічки, цукру, спирту, харчової плівки, плям та слідів від кавової чашки. Тепер саме час спробувати намалювати гарну роботу.

Матеріали, які знадобляться: аркуш акварельного паперу, кавовий розчин, пензлі, чиста вода, парафінова свічка, харчова плівка, трішки цукрового піску, спирт, ватяні палички, кавова чашка.

Поетапне виконання роботи «Кавова рибка»:

- ◆ Робота починається з малювання графітним олівцем на акварельному аркуші паперу (рис. 28). Компонуємо рибку у форматі. Знизу залишаємо більше місця для імітації морських водоростей.
- ◆ Спочатку роботи вся увага переноситься на малювання голови рибки. На мокру кавову фарбу треба накласти харчову плівку й сформувати складки (рис. 29). Плівку слід залишити на аркуші на десять хвилин, потім зняти — утворились чудові кавові візерунки.
- ◆ Ще до початку роботи кавовим розчином на плавцях у рибки треба намалювати лінії невеликим шматком білої свічки (рис. 30). При цьому штрихи свічки повинні бути досить легкими, і накладаються вони тільки на горбках паперу, а заглиблення залишаються чистими. Штрихи, зроблені за формою плавців, ненав'язливо підсилюють їхню фактуру. Через те що ми вималювали не всі заглиблення на папері, під штрихами свічкою вийшов дуже гарний і незвичайний ефект.
- ◆ Тулуб рибки складається з двох дивовижних ефектів, які утворюються за допомогою спирту й цукру (рис. 31). Верхню частину тулуба розфарбуємо густим розчином кави — занурюємо ватяну паличку в спирт і починаємо

малювати. Крапля спирту дає ефект «риб'ячого ока», при цьому його летючість утворює ще й додаткові ефекти навколо ока. Їхня несиметричність створює ледве вловимий орнамент.

- ◆ Нижню частину тулуба помірно змочимо водою, нанесемо легкий кавовий розчин. Візьмемо трішки цукрового піску й притрусимо ним. Далі необхідно зачекати до повного висихання кавової фарби — цукор розчиниться, і вийде ефект «зірочок».
- ◆ Далі слід зробити кілька плям кавової фарби на тлі роботи, яку треба збризнути в деяких місцях водою з пульверизатора. Фон місцями буде сухий, а місцями вологий, — отже, плями будуть різними в залежності від того, на яку поверхню вони потрапили. На сухому тлі краплі виходять дрібними та акуратними, а на вологому — розпливчастими, а якщо підняти папір за один край, так, щоб утворився кут, то кавова фарба почне переповзати вниз, утворюючи струмочки. Спробуйте трохи «поганяти» кавову фарбу по аркушу паперу — у вас вийде цікавий малюнок морських водоростей. Зверніть увагу, які незвичайні розводи й плями утворилися в результаті. Додайте ще сліди від кавової чашки, які нашаровуються один на інший (рис. 32).

Ми отримали роботу, яка приваблює нас особливим настроєм, створити які допомогли незвичайні ефекти.

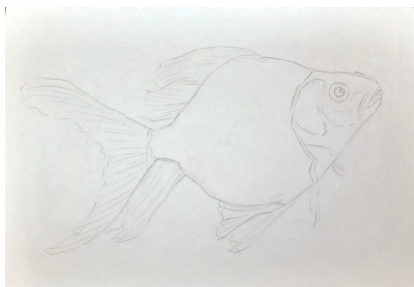

Рис. 28. Графітний олівець

Рис. 29. Цікавий ефект харчовою плівкою

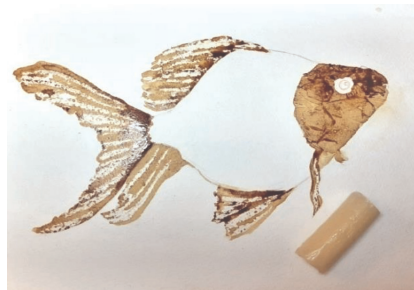

Рис. 30. Незвичайний ефект свічкою

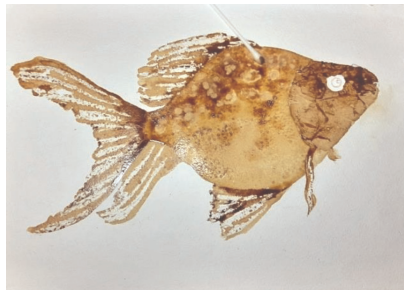

Рис. 31. Дивовижні прийоми спиртом і цукром

Рис. 32. «Кавова рибка», 21 × 30 см

У **підлітковому віці** посилена діяльність органів внутрішньої секреції призводить до деяких розладів кровообігу та, як наслідок, до слабкості й швидкої втомлюваності [13]. Кавовий живопис для цього вікового періоду — це знахідка, яка не потребує багато часу й заохочує дітей до творчості.

Учням середнього шкільного віку можна давати більш складні завдання з кавового живопису, ніж молодшим школярам. Наприклад, натюрморт із цікавим кавовим обрамленням, який виконано за допомогою притрушування гранульованої кави на вологий папір. Натюрморти можуть бути різної складності для індивідуальної роботи з дітьми різного ступеня уяви, допитливості, фантазії (рис. 38).

Малювання натюрморту

Матеріали, які знадобляться: аркуш акварельного паперу, кавовий розчин, трішки гранульованої кави, пензлі, чиста вода, акварельні фарби, біла гуаш.

Поетапне виконання натюрморту:

- ◆ Підготовча робота: побудова натюрморту графітним олівцем на акварельному аркуші паперу (рис. 33).
- ◆ Малюємо фон із цікавим кавовим обрамленням, яке додає кожній роботі загадковості. Легко змочуємо аркуш чистою водою і наносимо кавову фарбу, притрушуємо гранульованою кавою (рис. 34).
- ◆ Темним розчином кави треба промалювати каву в чашці, кавові зерна та бодяк (рис. 35). Це можна зробити технікою «а-ля прима» (з італійської термін перекладається словами «в один прийом»). Ця техніка означає «писати одразу», без подальших змін, тобто кожна деталь починається і закінчується в один прийом. Усі тональні співвідношення беруться одразу в потрібну силу.
- ◆ Аквареллю малюємо квітку троянди (рис. 36) — акварельна фарба цікаво поєднується з кавовим живописом і викликає приємні враження.
- ◆ Наприкінці роботи домальовуємо основні предмети натюрморту методом «лесувань» (рис. 37). Цей метод заснований на використанні прозорості кавової фарби, її властивості змінювати колір при нанесенні одного прозорого шару фарби на інший прозорий шар. Щоб нижній шар не розмивався, перед подальшим перекриттям йому дають просохнути.
- ◆ За бажанням можна зробити легке набризкування білою гуашшю на троянду.

Робота в цій техніці наповнює дітей позитивними емоціями, розвиває увагу, фантазію, моторику рук, логічне мислення, а також увагу, спостережливість та інтерес до образотворчої діяльності.

Діти середнього шкільного віку, як і учні молодшого шкільного віку, із задоволенням малюють птахів, тварин та квіти, а завдяки кавовому живопису вони матимуть можливість для креативних рішень у своїй творчості (рис. 39).

Рис. 33. Графітний олівець

Рис. 34. Кавове обрамлення

Рис. 35. Техніка «а-ля прима»

Рис. 36. Малюємо акварельними фарбами

Рис. 37. Кавовий натюрморт,
21×30 см, 2020

На уроках образотворчого мистецтва в сучасній школі вчителі неодноразово звертаються до анімалістичного жанру. У шостому класі анімалістичний жанр вивчають кілька уроків, тому розробка уроку на цю тему буде суттєвою допомогою для використання педагогом у роботі (додаток 1).

Рис. 38. Кавові натюрморти з цікавими ефектами

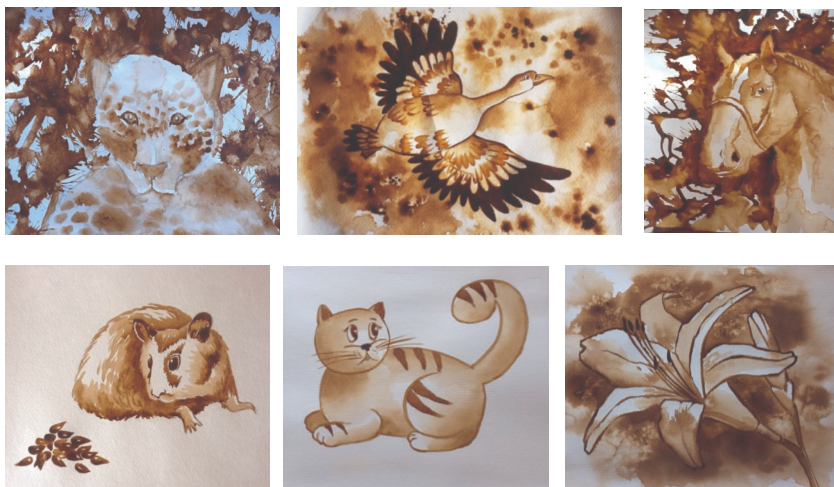

Рис. 39. Дитячі роботи кавою

ПІСЛЯМОВА

Підбиваючи підсумок, нагадаємо, що найбільш суттєвими рисами творчої особистості науковці вважають наявність творчої обдарованості, що включає високий рівень креативності, багату уяву, інтелект, розвинене дивергентне мислення, творчі здібності до різних видів діяльності.

Творча особистість спрямована на творчу діяльність, що проявляється у високій потребі до творчості, високому інтересі, який домінує над іншими формами спрямованості. Вона відрізняється високою життєвою енергією, працездатністю, домінантністю уваги (здатність протягом тривалого часу втримувати свою увагу на якомусь об'єкті чи проблемі), критичністю мислення, незалежністю думок та оцінок, упевненістю в собі, почуттям власної гідності, високою самооцінкою, сміливістю, відсутністю боязні здатись смішною, готовністю до ризику, внутрішнім розкряпанням, почуттям гумору, дотепністю.

Образотворче мистецтво — потужний засіб розвитку креативності. Нетрадиційна техніка кавового живопису є сучасним видом образотворчого мистецтва, яка допомагає в розвитку креативного мислення учнів, творчих здібностей, уяви, фантазії, естетичного смаку. Використання цієї техніки сприятиме розкриттю власної індивідуальності, дає можливість передати своє особливе, неповторне ставлення до світу, а в деяких випадках забезпечує зняття тривоги, напруження, виступаючи ефективним арт-терапевтичним засобом. Завдяки активізації творчого мислення учень пізнає радість пошуку й відкриття.

Малювання кавою — неймовірна техніка, яка дивує і захоплює дітей та навіть дорослих.

Популярність *coffee-art* серед учителів образотворчого мистецтва зростає у зв'язку з унікальністю його ефектів, адже жоден інший матеріал не має такої незвичайної глянцевої поверхні й чарівного привабливого аромату.

Для виразу свого внутрішнього світу дитині надзвичайно важливо відчувати себе творцем. Саме тому насамперед у закладі освіти необхідно для цього створювати певні умови: можливість для творчого пошуку, реалізації свого задуму, отримання визнання за створений «продукт».

Розвиток творчого потенціалу засобами образотворчого мистецтва — важливий чинник підготовки дітей до сучасного життя в стрімкому, динамічному світі, у якому пріоритетними стають здатність пропонувати нові, нестандартні рішення, доступність та інформативність викладання своїх ідей, відмова від стереотипів і шаблонів.

Отже, створюючи відповідні педагогічні умови для розвитку креативних здібностей учнів, педагоги забезпечують можливість кожній дитині повірити в себе, відчувати себе митцем, творчою особистістю, задовольнити потребу в самореалізації й отримати визнання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Використання нетрадиційних технік на уроках образотворчого мистецтва. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-netradicijnih-tehnik-na-urokah-obrazotvorcogo-mistectva-120808.html> (дата звернення: 17.04.2020).
2. Відрізнити Моне від Мане. П'ять ресурсів, які допоможуть навчитися розбиратися в класичному мистецтві. URL: <https://nv.ua/ukr/style/kultura/vidrizniti-mone-vid-mane-p-jat-resursiv-jaki-dopomozhut-navchitisja-rozbiratisja-v-klasichnomu-mistetstvi-646851.html> (дата звернення: 17.04.2020).
3. Вінтаж. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 11.04.2020).
4. Картины из кофе. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 16.06.2018).
5. Китайський живопис – синтез зображення, поезії, каліграфії, друку. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-mistectva-dlya-10-klasu-natemu-kitayskij-zhivopis-sintez-zobrazhennya-poezii-kaligrafi-84990.html> (дата звернення: 20.04.2020).
6. Контраст і нюанс кольору та тону. Академія кольору. URL: https://www.koloristika.in.ua/t_knkt.php (дата звернення: 15.04.2020).
7. Кофе-арт: кофейная живопись. URL: <http://www.art-eda.info/kofe-art-kofejnaya-zhivopis.html> (дата звернення: 16.01.2019).
8. Кофе-картини. URL: <http://2koffe.ru/kofe-kartiny/> (дата звернення: 16.04.2020).
9. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства : збірн. наук. праць / за ред. доц. В. В. Павленко. Житомир : ФО-П Левковець Н. М., 2018. 154 с.
10. Маршинська В. В., Орлова Г. В. Теоретичні основи формування креативності у дітей старшого дошкільного віку. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/106719/1> (дата звернення: 14.04.2020).
11. Молодой талантливый художник пишет картины при помощи кофейной гущи (10 фото). URL: <http://funpress.ru/art/997-kartiny-pri-pomoschi-kofeynou-guschi.html> (дата звернення: 16.03.2020).
12. Нетрадиційні техніки малювання та використання їх можливостей у творчій роботі. URL: https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0b65635b3ac69a4d43a89421206c37_0.html (дата звернення: 10.03.2020).
13. Особливості психічного розвитку учнів середнього шкільного віку. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidruchniki.com/1263111337170/psihologiya/osoblivosti_psihichnogo_rozvitku_uchniv_serednogo_shkilnogo_viku (дата звернення: 20.04.2020).
14. Притягивая взор, он дарит настроение // «Кофе и Чай». № 3. 2013.
15. Психічний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Навчальні матеріали онлайн. URL: https://pidruchniki.com/16280414/psihologiya/psihichniy_rozvitok_ditey_molodshogo_shkilnogo_viku (дата звернення: 12.04.2020).

16. Уроки рисунка и живописи «Арт рецепт». URL: <https://artrecept.com/zhivopis/stili/pop-art> (дата звернення: 11.03.2020).
17. Федорова О. П. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку у зображувальній діяльності засобами нетрадиційного малювання (до-свід роботи). URL: <http://perviydoc.ru/v13746/%D1%84> (дата звернення: 15.01.2020).
18. Шесть талантливых художников, которые рисуют кофе. URL: <http://www.odditycentral.com/pics/6-talented-artists-who-paint-with-coffee.html> (дата звернення: 15.06.2018).

Додаток 1

ОБРАЗИ ТВАРИН У МИСТЕЦТВІ

Урок образотворчого мистецтва, 6 клас

Інна Іванова, викладач образотворчого мистецтва комунального позашкільного навчального закладу «Северодонецька дитяча художня школа» м. Северодонецька Луганської області

Мета:

навчальна: вивчення специфіки кавового живопису як популярного напрямку сучасного мистецтва та збагачення емоційного досвіду учнів за допомогою нетрадиційних технік малювання;

розвивальна: розвиток у учнів навичок стилізованого малювання тварин; розвиток образно-емоційного та креативного мислення;

виховна: прищеплювати естетичний смак; виховувати толерантність.

Тип уроку: комбінований.

Оснащення:

Візуальний ряд: стенд з роботами учнів, слайд-презентація за темою уроку.

Матеріали та інструменти: графітний олівець, гумка, розчин кави, пензлі, два аркуші паперу А-4 (акварельний), вода.

Обладнання: ТЗН.

Дидактичний матеріал: підручник [3].

Хід уроку

І. Організаційний момент.

Привітання, перевірка наявності необхідних матеріалів в учнів.

ІІ. Актуалізація опорних знань.

Учитель. Художники малюють тварин з природи, тобто безпосередньо спостерігаючи за ними в природі чи в зоопарку, а також із пам'яті або за уявою.

В ілюстраціях до книжок про природу головним завданням анімаліста є точність, реалістичність у зображенні тварини, її вдачі та звичок, середовища проживання. У художньому зображенні основна увага приділяється образній характеристиці тварини, декоративній виразності її силуету та кольору.

В ілюстраціях до дитячих книжок художники часто застосовують стилізацію, надаючи анімалістичним образам фантастичних або людських рис.

У декоративно-прикладному мистецтві зображення звірів і птахів, як правило, стилізовані. Ними прикрашають тарелі, глечики, килими, рушники, одяг [3, с. 20].

– Діти, роздивіться ілюстрації в підручнику на с. 21. (*Учні розглядають роботи Бодо Майєр «Ведмеді», Юлії Гетьман «Ящірки», Ріхарда Фрізе «Дві антилопи»*).

Завдання:

– Знайдіть стилізоване зображення тварин. Як ви зрозуміли, що таке «стилізація»? (*відповіді учнів*).

– Порівняйте зображення котів на ілюстраціях (*рис. 1*). У чому полягає відмінність між ними? Обґрунтуйте відповідь.

Рис. 1. Anna Syroed. Coffet Cat

Інна Іванова. Кавова кішка

III. Мотивація навчальної діяльності.

Учитель. Сьогодні на уроці ви навчитеся техніки кавового живопису — найпопулярнішого напрямку сучасного попмистецтва, який заснований на об'єктах масової культури і спрямований на розваги, комерцію. Малюнок у техніці кавового живопису, зроблений власноруч, буде незвичним і приємним подарунком близькій людині або другу.

— Кому сьогодні ви намалюєте цей подарунок з приємним запахом кави? (Відповіді учнів).

IV. Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель. На уроці ми далі будемо знайомитись із анімалістичним жанром у графіці за допомогою образів тварин незвичайними «фарбами» — розчином кави, навчимося малювати стилізованих тварин.

V. Пояснення нового матеріалу.

На дошці / екрані портрет художниці Саншайн Плати (Sunshine Plata).

Учитель. Саншайн Плата (Sunshine Plata) — філіппінська художниця, яка створює гарні картини. Замість фарби, вона використовує каву. Художниця створила серію чудових картин, на яких зображені тварини, феї, сільські пейзажі. Вона почала малювати кавою, тому що це було

дешевше, ніж звичайна традиційна фарба. Саншайн Плата хоч і любить малювати кавою, її улюбленим напоєм насправді є чай [5].

Роботи художниці засновані на її власних мріях або вподобаннях. Першу роботу кавою Саншайн Плата намалювала у 2000 році. Її роботи експонуються в Лондоні, Канаді. Фірма *Nescafe* спонсорувала виставку кавових робіт художниці [6].

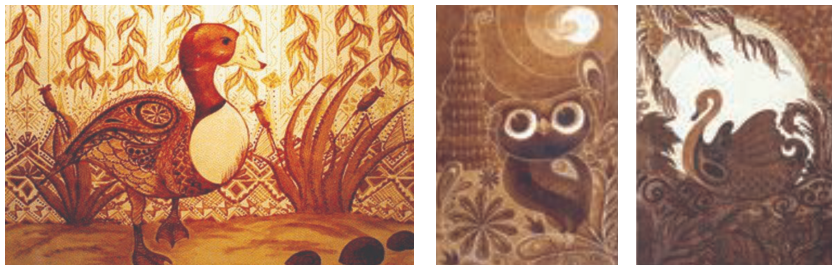

Рис. 2. Роботи кавою Саншайн Плату (*Sunshine Plata*)

Українська художниця Марія Приймаченко також належить до когорти найкращих митців-примітивістів світу.

Завдання:

Подивіться в підручнику, на с. 23, яких неймовірних і фантастичних звірів та птахів намалювала Марія Приймаченко. Чи є щось спільне з роботами японської художниці? (*Відповіді учнів.*)

Учитель. А тепер спробуємо опанувати особливості техніки *coffee-art*. Зверніть увагу на дошку. (*На дошці пояснення: картини з кави (англ. Coffee art) — це нетрадиційна техніка образотворчого мистецтва, у якій використовують каву як фарбу.*)

Перед тим як розпочати створювати художній образ кавовим розчином, помалюємо ним на окремому акварельному аркуші паперу; виконаємо тональну розтяжку, щоб звикнути до кави та щоб вона почала вас «слухатись».

Використовуючи кавовий розчин і чисту воду, можна досягти різних за насиченістю тону відтінків. Різноманітність у відтінках картини досягається за допомогою різниці в кількості кави й води на пензлі: чим більше води й менше кави на пензлі, тим світліше відтінок. Чим менше води й більше кави — тим темніше відтінок. Живопис кавою схожий на акварельний живопис. Кольорова гама кавової палітри містить кольори від світло-жовтого до темно-коричневого (рис. 3).

Рис. 3. Тональна розтяжка кавовим розчином

VI. Практична робота.

Учитель. А тепер почнімо малювання.

Завдання:

— Намалювати стилізовану композицію з твариною за допомогою кавових ефектів.

Поетапне малювання стилізованої композиції:

- ◆ Виконати лінійний малюнок графітним олівцем (рис. 4).
- ◆ Зробити фон за допомогою кавових ефектів. Вологий папір з кавовими плямами притрусити сухою кавою, додати сліди від кавової чашки (рис. 5).
- ◆ Намалювати тварину за допомогою контура та заливки (рис. 6).
- ◆ Для завершення композиції доопрацювати дрібні деталі (рис. 7).

Рис. 4. Малюнок графітним олівцем

Рис. 5. Кавовий фон

Рис. 6. Робота контуром та заливкою

Рис. 7. Доопрацювання дрібних деталей

VII. Підбиття підсумків уроку. Рефлексія.

Інтерактивна вправа «Мікрофон»:

- Які різновиди зображень є в анімалістичному жанрі?
- Що є важливим під час створення художнього образу тварини?
- Поясніть, чому художники наділяють тварин людськими рисами?
- Які емоції викликають у вас ваші роботи? (*Учні демонструють свої роботи, оцінюють їх, обгрунтувавши свою думку.*)

Учитель. Спостерігайте за домашніми тваринами. Якщо є можливість, відвідайте найближчий зоопарк, щоб подивитися на диких тварин. Якщо вам сподобалося малювати кавою, навчіть своїх батьків.

Виставка учнівських малюнків «Із життя тварини».

Учитель. Дякую всім за плідну роботу. Урок завершено.

Список джерел

1. Іванова І. Уже більш п'яти років я працюю в цікавій техніці під назвою coffe-art. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100016565776959> (дата звернення: 16.06.2018).
2. Картины из кофе. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 16.06.2018).
3. Образотворче мистецтво : підруч. для 6 кл. загально-освіт. навч. закл. / О. В. Калініченко, Л. М. Масол. Харків : Сиція, 2014. 224 с.
4. Притягивая взор, он дарит настроение // «Кофе и Чай». № 3. 2013.
5. Шесть талантливых художников, которые рисуют кофе. URL: <http://www.oddiycentral.com/pics/6-talented-artists-who-paint-with-coffee.html> (дата звернення: 15.06.2018).
6. SUNSHINE PLATA. URL: <https://d1wata.wordpress.com/>(дата звернення: 18.04.2020).

Додаток 2

Практичні заняття з учителями образотворчого мистецтва, інтегровано-го курсу «Мистецтво» закладів загальної середньої освіти в Луганському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти

Роботи вчителів

Додаток 3

Проведення майстер-класу «Міський пейзаж “Кавова Венеція»» для дорослих та дітей у Северодонецькій галереї мистецтв

Науково-методичний посібник

Інна Іванова, Лариса Михайлова

НЕТРАДИЦІЙНА ТЕХНІКА КАВОВОГО ЖИВОПИСУ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

*Редактор Лариса Гобельовська
Дизайн та верстка Юлія Власова
Дизайн обкладинки Юлія Власова
Коректор Ольга Савенкова*

Підписано до друку 15.05.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура AdonisC. Ум. друк. арк. 5,81.
Наклад 110 прим. Зам. № 1454.

Видавець і виготовлювач:
ТОВ «Друкарня Мадрид»
61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11
Тел.: (057) 756-53-25
www.madrid.in.ua info@madrid.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4399 від 27.08.2012 року